

Polčas funkčného obdobia verejnej ochrankyne práv Márie Patakyovej

Mojou ambíciou je zosilniť hlas občanov, aby rezonoval v činnosti orgánov verejnej správy, a tým napomôcť prinavráteniu dôvery ľudí k verejnej moci na Slovensku.

Verím, že verejná moc musí byť vykonávaná v dobrej viere, spravodlivo, múdro a s ohľadom na jej skutočný cieľ.

Prof. JUDr. Mária Patakyová, PhD.

1. Priority a prieskumy 2017-2022

Verejná ochrankyňa si stanovila za svoje prioritné oblasti na roky 2017 - 2022 nasledujúce témy:

- práva seniorov,
- **práva ľudí v tieni,**
- **práva živnostníkov, malých a stredných podnikateľov,**
- **práva žiakov a študentov,**
- práva pacientov,
- My a budúce generácie – **právo na ochranu životného prostredia.**

Verejná ochrankyňa práv zároveň vo svojej práci nadväzuje na činnosť JUDr. Jany Dubovcovej a v súčasnosti vykonáva audit navrhovaných opatrení Kancelárie verejného ochrancu práv za obdobie rokov 2012 až 2017.

1.1 Práva seniorov

V rokoch 2017 a 2018 realizovala verejná ochrankyňa práv celoslovenský prieskum zameraný na úroveň kontroly dodržiavania ľudských práv v zariadeniach sociálnych služieb pre seniorov.

Z prieskumu vyplynulo, že medzi najzásadnejšie problémy patria nasledujúce skutočnosti.

Príliš nízky počet kontrol

Ak štát dostatočne nekontroluje stav zariadení pre seniorov je pravdepodobné, že sa v mnohých z nich porušujú ľudské práva. Dokazujú to aj niektoré prípady, akým je napríklad kauza v zariadení Iris, v ktorom sa o seniorov staral nekompetentný personál o ohrozoval ich tak na živote.

Na Slovensku sú sociálne služby poskytované približne 34 000 ľuďom v dôchodkovom veku v 756 zariadeniach. Z prieskumu vyplynulo, že v porovnaní s počtom zariadení je počet kontrol neprimerane nízky. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky ich v priemere ročne vykonalo 8, vyššie územné celky 90 a obce 120, čo je vzhľadom na počet sledovaných zariadení (756) nedostatočné.

Zákon jasne nestanovuje právomoci kontrolných orgánov

Je zrejmé, že orgány kontroly sú rôznorodé a navyše, zákonná úprava je v tomto prípade pomerne roztrieštená a zmätočná. Problém ilustruje aj prípad zariadenia Iris. Až štyri kontrolné orgány nepreskúmali situáciu, hoci mali indície, že zariadenie je problematické. Domnievali sa totiž, že kontrolnú kompetenciu má iný orgán.

Väčšina kontrol sa zameriava iba na formality

Verejná ochrankyňa práv prieskumom zistila, že okrem nízkeho počtu kontrol je problém aj v ich spôsobe. Často sú zamerané najmä na písomné podklady a spisy a nereflektujú reálny stav a kvalitu poskytovania sociálnych služieb. Prieskum Kancelárie verejného ochrancu práv napríklad zistil závažné nedostatky v zariadení, kde sa už kontrola uskutočnila a ktoré neboli zo strany kontroly zistené: muži a ženy nemajú osobitne vyčlenené WC a sprchu, v izbách nemajú nainštalovaný telefón alebo

signalizáciu, niektoré chodby nie sú dostatočne osvetlené. Okrem toho sa seniори musia prispôsobovať povinnému rannému budíčku a večierke, chýba im aktívna realizácia vypracovaných postupov pre ich individuálnu podporu. Tí, ktorí trpia zníženou mobilitou, nie sú počas dňa aktívni, v izbe iba sedia alebo ležia na posteli. Je preto potrebné nielen zvýšiť počet kontrol, ale aj zrealizovať zmenu v ich zameraní. Štát sa musí zaujímať aj o reálne podmienky, v akých seniори žijú.

Verejná ochrankyňa práv informovala o svojich zisteniach všetky dotknuté orgány, ktorým zaslala i návrhy na nápravu a ich prijatie bude sledovať. V rámci pokračujúceho prieskumu zameraného na práva seniorov navštívili zamestnanci a zamestnankyne Kancelárie verejného ochrancu práv 6 zariadení s cieľom zistiť, aké sú v nich reálne podmienky. Ako sa pri prieskume ukázalo, v zariadeniach často stále prevažujú potreby inštitúcie pred potrebami jednotlivých ľudí. Ako príklad môžeme uviesť povinné vstávanie, večierky, skoré ranné umývanie, nepoužívanie oddelujúcich paravanov či nemožnosť uzamknúť sa na toalete alebo v sprche.

1.2 Ľudia v tieni

1.2.1 Národný preventívny mechanizmus na predchádzanie mučeniu na vnútroštátnej úrovni

Slovenská republika podpísala Opčný protokol k Dohovoru OSN proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu dňa 14. decembra 2018. Cieľom tohto protokolu je zaviesť systém pravidelných prehliadok nezávislými medzinárodnými a národnými orgánmi na miestach, kde sa nachádzajú osoby zbavené osobnej slobody na základe rozhodnutia štátneho orgánu alebo na jeho podnet alebo s jeho schválením či súhlasom. Účelom je predchádzať mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

Uvedený opčný protokol zavádza dvojpilierový systém kontroly zaobchádzania s osobami pozbavenými slobody - na vnútroštátnej úrovni v podobe národného preventívneho mechanizmu a na medzinárodnej úrovni v podobe Podvýboru OSN na predchádzanie mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Každý zmluvný štát protokolu si zachová, určí alebo vytvorí jeden alebo viacero nezávislých národných preventívnych mechanizmov na predchádzanie mučeniu na vnútroštátnej úrovni.

Slovenská republika si zatiaľ nezriadila národný preventívny mechanizmus, ktorý zabezpečuje pravidelnú a systematickú kontrolu zariadení, v ktorých sa nachádzajú osoby s obmedzenou osobnou slobodou. Na tento stav upozorňuje aj Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania.

Verejná ochrankyňa práv sa aktívne zasadzovala za vytvorenie takéhoto mechanizmu. Iniciatívne spolupracovala s Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky **na legislatívnom zámere, ktorého cieľom je vytvorenie národného preventívneho mechanizmu pre predchádzanie mučeniu na vnútroštátnej úrovni. Verejná ochrankyňa práv zároveň vzniesla zásadné pripomienky pri tvorbe tohto legislatívneho zámeru v súvislosti s navrhovaným spôsobom vytvorenia národného preventívneho mechanizmu.**

1.2.2 Prieskum systému vnútroštátnych osvojení detí

Prieskum o tom, ako prebiehajú vnútroštátne osvojenia na Slovensku sa realizoval od júna do decembra 2018. Z výsledkov prieskumu vyplynulo, že systém je potrebné nastaviť tak, aby jeho cieľom bolo hľadanie rodiny pre dieťa, a nie naopak.

Verejná ochrankyňa práv v správe¹ z prieskumu poukazuje na to, akým spôsobom sú legislatívne upravené vnútroštátne osvojenia na Slovensku a aká je prax zo strany úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré popri súdoch zohrávajú v priebehu osvojení veľmi dôležitú úlohu a navrhuje potrebné riešenia.

Výsledky prieskumu poukazujú na faktory, ktoré pôsobia na dĺžku procesu osvojenia dieťaťa. Prvým a najviditeľnejším dôvodom je existujúci veľký nepomer medzi deťmi, ktoré môžu byť osvojené (okolo 400) a počtom záujemcov o osvojenie dieťaťa (okolo 1000 – počet zahŕňa aj tých, ktorí by boli ochotní si dieťa vziať do pestúnskej starostlivosti, avšak s výraznou početovou prevahou v prospech výlučne osvojenia dieťaťa), pričom uvedený počet detí zahŕňa aj tie, ktoré už žijú v novej rodine, ale stále sa nachádzajú na zozname detí (budú tam figurovať do právoplatného rozhodnutia súdu o osvojení dieťaťa).

Tento faktor „nedostatku detí na osvojenie“ by sme mohli vnímať ako priaznivý ukazovateľ zabezpečovania starostlivosti o deti, pokiaľ by bol jediným. Pri hlbšom skúmaní procesu osvojovania sa však odкрýva súbor dôvodov, pre ktoré sa mnohé deti na zoznam detí vhodných na osvojenie nedostanú a zároveň sa vynára z pohľadu ochrany práv dieťaťa alarmujúca skutočnosť, že v relatívne nízkom počte detí vhodných na osvojenie je len minimum takých, ktoré spĺňajú predstavu žiadateľov o tzv. „ideálnom type dieťaťa“. Je potrebné otvorene pomenovať fakt, že mnohé deti musia niekedy aj značnú časť života stráviť v centrách pre deti a rodinu, lebo nie sú „dost' dobré“, aby im niekto chcel vytvoriť nový domov.

Strach z prijatia iného (neideálneho) dieťaťa často vychádza z nedostatku informácií, prípadne z tlaku okolia, z pretláčania negatívnych skúseností do popredia a z chýbajúcej priebežnej a individualizovanej práce so žiadateľmi/osvojiteľmi. Verejná ochrankyňa práv v tejto súvislosti navrhla ústrediu práce, aby preukázateľne zvýšilo osvetu o možnosti adopcie detí, ako aj propagovalo potreby absolvovania prípravy a potreby jej obsahu.

S úspešnosťou procesu osvojenia dieťaťa úzko súvisí dĺžka konania, ktorú výrazným spôsobom vedia ovplyvniť súdy. Je preto v najlepšom záujme dieťaťa, aby po úspešnom vyhľadaní vhodnej rodiny pre dieťa došlo aj k čo najskoršiemu nastoleniu právnej istoty v podobe včasného a konečného rozhodnutia.

Dôležitou časťou celého procesu osvojenia je príprava záujemcov o osvojenie. Zákon umožňuje výber subjektu, ktorý záujemcov pripraví a zároveň zistí, či by mohli byť vhodnými rodičmi vo všeobecnosti. Príprava v každom jednom subjekte, či už ide o

¹ Správa verejného ochrancu práv o dodržiavaní ochrany základných práv a slobôd v procese vnútroštátnych osvojení na Slovensku, Bratislava, august 2019.

úrad práce alebo o niektorú z mimovládnych organizácií má iný priebeh a často aj iný obsah.

Aj napriek existencii internej normy, v záujme transparentnosti a spravodlivosti celého systému, **považuje verejná ochrankyňa práv za dôležité, aby ústredie práce vytvorilo štandardy prípravy, ktoré budú záväzné pre všetky subjekty poskytujúce prípravu a ktoré poskytnú nielen základný rámec priebehu prípravy, ale umožnia zároveň aj individuálny prístup k jednotlivým záujemcom** o prípravu. Zájemcovia o prípravu si musia byť istí, že v každom jednom subjekte dostanú rovnako kvalitnú prípravu. Zároveň určenie minimálnych štandardov umožní ľahšie skontrolovať ich dodržiavanie a v prípade potreby umožní poskytnúť cieleňú pomoc na zlepšenie kvality.

Prieskum ukázal, že samostatnú otázku tvorí aj hľadanie rodiny pre dieťa. V súčasnosti je nutné dodržiavať poradie v zozname žiadateľov, čím sa pri výbere vhodnej rodiny pre dieťa berie do úvahy len tá skutočnosť, že konkrétny žiadateľ prešiel prípravou skôr, prípadne sa zohľadňuje, či dieťa spĺňa požiadavky kladené žiadateľom, ktorý je na rade, teda bez individuálneho posúdenia vhodnosti konkrétnych žiadateľov pre konkrétne dieťa. Osobitne sa potom na niektorých úradoch preskakuje poradie preto, že osloveným záujemcom by mal byť samožiadateľ. Napriek tomu, že samožiadatelia prejdú prípravou rovnako ako manželské páry, a teda sú posúdení ako vhodní na osvojenie dieťaťa (majú vytvorené podmienky), pri sprostredkovaní kontaktu s dieťaťom s nimi polovica úradov automaticky zaobchádza iným, menej priaznivým spôsobom.

Verejná **ochrankyňa práv** v tejto súvislosti navrhuje Ústrediu práce, sociálnych vecí a rodiny **aby zjednotilo výklad o výnimočných prípadoch pri osvojení detí samožiadateľmi tak, aby nedochádzalo k ich preskakovaniu v poradí žiadateľov, ale aby v záujme efektívnej aplikácie právnej úpravy bola individuálne posudzovaná rozumnosť dôvodov na odlišné** zaobchádzanie.

Verejná ochrankyňa práv zároveň navrhuje Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky, ako gestorovi zákona o rodine, aby o vhodnosti rodiny pre dieťa rozhodoval tím odborníkov. Inšpirácia je možná napríklad z medzištátnych osvojení alebo aj z praxe Českej republiky. Uvedené opatrenie napomôže tomu, aby bol systém viac nastavený na to, že sa hľadá vhodná rodina pre dieťa a nie naopak.

1.2.3 Práva väzňov

Kancelária verejného ochrancu práv sa dlhodobo venuje problematike práv väzňov, jednak prostredníctvom individuálnych podaní, ale aj v rámci prioritných oblastí.

Verejná ochrankyňa práv sa v rámci tejto témy v období rokov 2017 - 2019 venuje problematike resocializácie a odmeňovania odsúdených. Kancelária verejného ochrancu práv aktuálne preskúmava situáciu **súvisiacu s finančným odmeňovaním odsúdených za prácu.** V rámci resocializácie participuje Kancelária verejného ochrancu práv v **národnom projekte Šanca** na návrat.

Národný projekt Šanca na návrat

Tento projekt realizuje Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže v spolupráci s Ministerstvom sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a s vybranými ústavmi na výkon väzby a ústavmi na výkon trestu odňatia slobody. Projekt je financovaný zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu.

Hlavným cieľom národného projektu Šanca na návrat je u osôb vo výkone trestu znížiť riziká sociálneho vylúčenia a zvýšiť kompetencie pri uplatňovaní sa na trhu práce.

Medzi ďalšie ciele projektu možno zaradiť vytvorenie integrovaného systému medzi odsúdenými a ich blízkym okolím, vytvorenie štandardizovaných individuálnych prístupov, prípravu na podmienky po prepustení, zavedenie štandardizovaných resocializačných a výchovných programov a prácu s odsúdenými s viacnásobným znevýhodnením.

V rámci národného projektu sa v priebehu štyroch rokov vytvorí, a vo výstupných oddieloch partnerských ústavov na výkon trestu pilotne overí, inovatívny systém komplexnej podpory odsúdených na plynulý prechod do občianskeho života.

1.3 Práva živnostníkov, malých a stredných podnikateľov

Verejná ochrankyňa práv aktuálne realizuje prieskum zameraný na fungovanie obchodného registra. Na registrové sudy Slovenskej republiky (8 okresných súdov) boli odoslané listy s dotazníkom smerujúcim najmä k zisteniu:

- prepojenia obchodného registra s ďalšími - referenčnými registrami,
- stavu automatickej aktualizácie údajov,
- stavu prietahov v konaniach o zápise do obchodného reťazca a ich dôvodov,
- administratívnej záťaže spojenej so zápsmi do obchodného registra, s výhľadom zistenia
- záruk týkajúcich sa spoľahlivosti a dôveryhodnosti informácií obsiahnutých vo vnútroštátnych registroch.

1. 4 Práva žiakov a študentov

1.4.1 Segregácia a diskriminácia rómskych detí v slovenskom školstve

Kancelária verejného ochrancu práv už dlhodobo zameriava svoju pozornosť na monitorovanie stavu dodržiavania práva na vzdelanie bez diskriminácie pre rómske deti v slovenskom školstve. Nielen zistenia z prieskumov v rokoch 2013,² 2014³ a 2015⁴, ale aj výsledky práce viacerých organizácií zaoberajúcich sa danou problematikou, opakovane poukazovali na nedostatky vo fungovaní výchovno-vzdelávacieho systému na Slovensku.

V roku 2015 začala Európska komisia konanie proti Slovenskej republike pre podozrenie z porušenia Smernice Rady 2000/43/ES o rasovej rovnosti. Verejná

² Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, Bratislava júl 2013.

³ Správa verejnej ochrankyne práv, Vplyv praxe testovania školskej spôsobilosti na základné práva dieťaťa z nepodnetného prostredia s kultúrnou, sociálnou, jazykovou bariérou, najmä z rómskej národnostnej menšiny, Bratislava júl, 2014.

⁴ Správa verejnej ochrankyne práv o výsledkoch prieskumu získavania informovaného súhlasu od rodičov žiaka základnej školy (s osobitným zameraním na zisťovanie postupu, ktorým školy získavajú informovaný súhlas od rómskych rodičov žiaka s kultúrnou, sociálnou a jazykovou bariérou, aj žiaka so špeciálnymi výchovnovzdelávacími potrebami), Bratislava december 2015.

ochrankyňa práv konštatovala, že od začatia konania Európskej komisie proti Slovenskej republike pre porušenie antidiskriminačnej legislatívy Európskej únie diskriminovaním rómskych detí vo vzdelávaní, pracovalo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky na príprave krokov vedúcich k zlepšeniu napĺňania práva všetkých detí a žiakov na vzdelanie.

Po komplexnej analýze⁵ prijatých opatrení a ich porovnaní s opatreniami navrhovanými pani JUDr. Dubovcovou, verejná ochrankyňa práv konštatuje, že prijaté zmeny nepriniesli badateľný pokrok v súvislosti s odstránením diskriminácie a segregácie v systéme vzdelávania.

Verejná ochrankyňa práv preto navrhuje Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky nasledujúce opatrenia.

Zákomom stanoviť zákaz vylúčenia a oddelovania rómskych žiakov od ostatných žiakov. V zákone

č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov výslovne upraviť zákaz priestorového, organizačného, fyzického a symbolického vylúčenia alebo oddelenia rómskych žiakov v dôsledku ich príslušnosti k národnostnej menšine, alebo v dôsledku ich sociálneho pôvodu (často v kombinácii s ich sociálnym znevýhodnením) od ostatných žiakov a upraviť povinnosti orgánov verejnej správy a ich zodpovednosť za kontrolu dodržiavania tohto zákazu. Tiež stanoviť sankcie za jeho porušenie a zabezpečiť ich vykonateľnosť.

I keď školský zákon diskrimináciu a segregáciu explicitne zakazuje, nedokáže predchádzať vzniku diskriminačných praktík a odstrániť ich z každodennej školskej práce. Účelom opatrenia navrhovaného verejnou ochrankyňou práv v súvislosti s úpravou školského zákona a zákazom priestorového, organizačného, fyzického a symbolického vylúčenia alebo oddelenia rómskych žiakov, bolo najmä zabezpečiť vykonateľnosť zákazu diskriminácie a obzvlášť segregácie v praxi a určiť konkrétny subjekt, ktorý bude zodpovedný za monitorovanie zákazu diskriminácie a obzvlášť segregácie.

Ďalším navrhovaním opatrením verejnej ochrankyne práv je **zabezpečiť, aby diagnostické pracoviská mali k dispozícii a používali metodiku diagnostických vyšetrení, ktorá primerane zohľadňuje schopnosti detí** pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia marginalizovaných rómskych komunít.

Diagnostika by mala prebiehať na základe dlhodobejšieho skúmania dieťaťa a vyhodnocovania jeho rozvoja prostredníctvom diagnostických vyšetrení, ktoré primerane zohľadňujú schopnosti detí pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia marginalizovaných rómskych komunít.

Verejná ochrankyňa práv zdôrazňuje, že je nevyhnutné, aby sa žiakom pochádzajúcim zo sociálne znevýhodneného prostredia marginalizovaných rómskych komunít zabezpečili dostatočné podporné opatrenia, ktoré budú mať za cieľ znížiť dopad sociálno-kultúrneho zázemia na ich školskú úspešnosť.

⁵ Správa verejnej ochrankyne práv o stave prijatia navrhovaných opatrení z rokov 2013, 2014 a 2015 v oblasti výchovno-vzdelávacieho procesu na Slovensku s cieľom zlepšovania ochrany a dodržiavania základných práv a slobôd osôb, máj 2018.

Verejná ochrankyňa práv v tejto súvislosti navrhuje Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky zabezpečiť:

- aby sa deťom a žiakom hovoriacim po rómsky poskytla podpora pri výučbe slovenského jazyka,
- dostatočný počet rómskych asistentov učiteľov, učiteľov a asistentov hovoriacich po rómsky vo všetkých školách a triedach, v ktorých sa vzdelávajú žiaci pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia marginalizovaných rómskych komunít.

V septembri 2019 verejná ochrankyňa práv zaslala list ministerke školstva so žiadosťou o stretnutie v súvislosti s navrhovanými opatreniami.

Doplňujúce informácie

Na nevyhovujúcu situáciu v súvislosti so vzdelávaním detí a žiakov z marginalizovaných rómskych komunít v Slovenskej republike upozornila aj Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) vo svojej správe z februára 2019, podľa ktorej je u detí z marginalizovaných rómskych komunít až 70 % pravdepodobnosť, že sa, podobne ako ich rodičia, stanú nezamestnanými alebo budú pracovať za menej ako za minimálnu mzdu v nepravidelnom zamestnaní.⁶

Na pokračujúcu segregáciu v bežných školách a triedach, ako aj na nadmerné zaradovanie detí a žiakov z marginalizovaných rómskych komunít v špeciálnom školstve upozornila aj správa Ministerstva financií Slovenskej republiky z januára 2019, podľa ktorej sú žiaci z prostredia marginalizovaných rómskych komunít nadmerne zastúpení v špeciálnom školstve (tvoria 63 % žiakov špeciálnych tried a 42 % žiakov špeciálnych škôl). Podľa správy sa v bežnom prúde významná časť žiakov z prostredia marginalizovaných rómskych komunít vzdeláva oddelene od ostatných žiakov z majority. V správe sa tiež uvádza, že v špeciálnom školstve sa vzdeláva takmer štvornásobne vyšší podiel žiakov ako je priemer EÚ. Viac než polovica z nich (55 %) sú deti a žiaci z rodín, ktorým sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi, alebo ktorí pochádzajú z prostredia marginalizovaných rómskych komunít.

V správe je tiež uvedené, že väčšinu žiakov špeciálnych škôl a špeciálnych tried (71 %) tvoria žiaci s ľahkým mentálnym postihnutím a až 16,1 % žiakov z marginalizovaných rómskych komunít sa vzdeláva v špeciálnom školstve s diagnózou ľahkého mentálneho postihnutia, čo je päťnásobne viac oproti celkovej populácii (3,2 %). Na Slovensku je výskyt mentálneho postihnutia v populácii žiakov základných škôl výrazne vyšší v porovnaní s priemerným výskytom mentálneho postihnutia v svetovej populácii.⁷

1.5 My a budúce generácie

V súvislosti s podnetom Únie regionálnych združení vlastníkov neštátnych lesov Slovenska týkajúcim sa novely zákona o ochrane prírody a krajiny pripravuje verejná ochrankyňa práv vlastnú iniciatívu, v rámci ktorej sa zameria na prieskum procesov v konaní orgánov verejnej správy na úseku naplňania základného práva na priaznivé životné prostredie v proporcionálnosti so základným právom na ochranu vlastníctva. V tejto súvislosti iniciuje verejná ochrankyňa práv spoluprácu so zástupcami odbornej

⁶ Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), Ekonomický prehľad Slovenska, február 2019.

⁷ Ministerstvo financií SR, Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením, január 2019.

a akademickej obce pôsobiacej v danej oblasti, vzhľadom na odborný presah predmetnej problematiky.

1.6 Práva pacientov

1.6.1 Nútené odstraňovanie reprodukčných orgánov transrodových osôb

V roku 2018 skúmala verejná ochrankyňa práv aj podnety týkajúce sa procesu prepisu rodu transrodových osôb na Slovensku. Tento proces je podmienený podstúpením chirurgického zákroku na tele transrodových osôb s cieľom odstrániť ich reprodukčné orgány, resp. dosiahnuť u týchto osôb neplodnosť.

Predmetný postup bol uvedený do praxe Oznámením Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky z roku 1981. Toto oznámenie však už v súčasnosti nie je platné ani účinné a je v rozpore s článkom 13 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, v zmysle ktorého možno povinnosti ukladať iba zákonom alebo na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd.

Medicínske zákroky a operácie tohto druhu, medzi ktoré patrí aj sterilizácia, sa navyše dotýkajú podstatných telesných funkcií človeka a majú dopad aj na viaceré aspekty integrity jednotlivcov, vrátane ich telesného a duševného zdravia a ich emocionálneho, duchovného a rodinného života.

Sterilizácia môže byť vykonaná legitímne, na základe požiadavky osoby. Napríklad ako prostriedok antikoncepcie, alebo pre liečebné účely, teda v prípadoch, kedy bola presvedčivo stanovená medicínska nevyhnutnosť zákroku. Odlišná je situácia v prípadoch, kedy sa od duševne spôsobilých, plnoletých pacientov požaduje podrobiť sa sterilizácii bez ich požiadavky. Takýto postup je nekompatibilný, resp. je v rozpore s požiadavkou rešpektu ľudskej slobody a dôstojnosti, ktorá je jedným zo základných princípov, na ktorých bol vytvorený Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Verejná ochrankyňa práv preto navrhla Ministerstvu zdravotníctva Slovenskej republiky, **aby vytvorilo v čo najkratšom čase nové metodické usmernenie, resp. štandardy poskytovania zdravotnej starostlivosti pre transrodové osoby v súvislosti s procesom prepisu ich rodu, ktoré budú mať na jednej strane právnu silu zodpovedajúcu povinnostiam z nich vyplývajúcim a na strane druhej budú v súlade s pozitívnym záväzkom Slovenskej republiky rešpektovať právo transrodových osôb na ľudskú dôstojnosť a na súkromný život v zmysle článku 3 a článku 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.**

Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky popisovanú situáciu transrodových osôb eviduje a zriadilo pracovnú skupinu, ktorej cieľom je vytvorenie metodiky, resp. štandardov zdravotnej starostlivosti pre transrodové osoby. Súčasťou tejto pracovnej skupiny však nie je žiadny zástupca zainteresovanej skupiny - transrodových osôb. Verejná ochrankyňa práv preto navrhla Ministerstvu zdravotníctva Slovenskej republiky, aby pozvalo do tejto pracovnej skupiny aj zástupcu transrodových osôb, o ktorých zdravotnej starostlivosti pracovná skupina rozhoduje.

1.6.2 Nedôstojné zaobchádzanie s pacientmi pri výkone elektrokonvulzívnej terapie - absencia jednotného metodického pokynu ustanovujúceho rovnaké štandardy poskytovania elektrokonvulzívnej terapie

V roku 2018 preskúmala verejná ochrankyňa práv podnet súvisiaci s poskytovaním elektrokonvulzívnej terapie v psychiatrickej nemocnici. Verejná ochrankyňa práv v rámci podnetu zistila, že na území Slovenskej republiky neexistuje jednotný metodický pokyn Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky, ktorý by ustanovoval štandardy výkonu elektrokonvulzívnej terapie pre všetky nemocnice.

Štandardy poskytovania elektrokonvulzívnej terapie si jednotlivé psychiatrické nemocnice vypracovávajú samostatne. Hoci sa elektrokonvulzívna terapia v liečbe depresie dodnes považuje za najúčinnjšiu liečebnú metódu, ktorá svojou účinnosťou prevyšuje farmakologickú liečbu, stále patrí aj medzi medicínske zákroky, ktoré z ľudsko-právneho hľadiska svojou povahou značne zasahujú do integrity osôb. V tejto súvislosti je nevyhnutné, aby sa pri jej aplikácii uplatňovali jednotné štandardy garantujúce rešpektovanie základných ľudských práv a slobôd osôb podstupujúcich túto liečbu.

Vytvorenie terapeutických štandardov poskytovania elektrokonvulzívnej terapie by viedlo nielen k zlepšeniu ochrany základných ľudských práv a slobôd pacientov podstupujúcich liečbu elektrokonvulzívnu terapiou, ale aj k odstráneniu mýtov a strachu pred používaním tejto metódy.

Verejná ochrankyňa práv požiadala Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky, aby vypracovalo štandardy pre poskytovanie elektrokonvulzívnej terapie tak, aby postupy pri jej poskytovaní boli založené na najaktuálnejších medicínskych poznatkoch a odporúčaní, pri rešpektovaní základných práv a slobôd pacientov. Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky zareagovalo zriadením odbornej pracovnej skupiny, ktorá sa bude venovať tejto problematike a pripraví štandardný liečebný postup v priebehu roka 2019. V septembri 2019 požiadala verejná ochrankyňa práv ministerku zdravotníctva o osobné stretnutie v súvislosti s diskusiou o pokroku pri príprave tohto dokumentu.

1.7 Nové témy, ktoré verejná ochrankyňa práv otvorila počas rokov 2017 - 2018

1.7.1 Podania na Ústavný súd Slovenskej republiky

Verejná ochrankyňa práv sa obrátila na Ústavný súd Slovenskej republiky vo veci exekúcií voči maloletým osobám a vo veci vekového limitu pre udelenie peňažného príspevku pre ľudí so zdravotným znevýhodnením.

1.7.1.1 Exekúcie voči maloletým osobám

V rámci prieskumu postupu mesta Žilina, ako aj na základe dvoch individuálnych podnetov, verejná ochrankyňa práv ešte v roku 2017 zistila, že na základe § 77 ods. 2 písm. a) zákona o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady sa v prípade nedoplatkov na miestnom poplatku za komunálny odpad viedli exekúcie voči maloletým osobám.

Pri vymáhaní nedoplatkov na miestnom poplatku vychádzalo mesto Žilina z predpokladu, že osobu poplatníka je automaticky nutné považovať aj za osobu daňového dlžníka, teda subjektu, voči ktorému sa bude viesť prípadné exekučné konanie. Takýto výklad podporilo aj Ministerstvo financií Slovenskej republiky.

Vzhľadom na uvedené skutočnosti, dospela verejná ochrankyňa práv k záveru, že deti sú v praxi vystavené povinnosti, ktorej splnenie od nich nemožno rozumne očakávať, keďže na rozdiel od plnoletých osôb nemajú vytvorené podmienky, aby poplatkovú povinnosť mohli splniť.

Dňa 11. januára 2018 sa preto verejná ochrankyňa práv obrátila na Ústavný súd Slovenskej republiky s návrhom, aby preskúmal súlad ustanovenia zákona o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady s Ústavou Slovenskej republiky a s medzinárodnými zmluvami. 12. septembra 2018 rozhodol Ústavný súd Slovenskej republiky tak, že návrh odmietol ako zjavne neopodstatnený. Ústavný súd Slovenskej republiky sa však stotožnil s názorom verejnej ochrankyne práv, že zohľadnenie záujmu dieťaťa si vyžaduje aj ochranu pred situáciou, v ktorej by maloleté dieťa nieslo výlučnú zodpovednosť za dlh, ktorý objektívne nemôže splniť.

V kontexte nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky možno konštatovať, že je potrebné rozlišovať medzi osobou poplatníka a osobou daňového dlžníka. Pojem poplatník má len evidenčný charakter a môže ním byť aj maloletá osoba. Poplatková povinnosť však prechádza na jej zákonného zástupcu, ktorý sa teda stáva daňovým dlžníkom. Znamená to, že v prípade nedoplatku sa musí viesť exekučné konanie voči zákonnému zástupcovi a nie voči dieťaťu.

Z ďalšieho prieskumu postupu mesta Žilina vyplynulo, že aj niekoľko mesiacov po zverejnení nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sú naďalej vedené exekučné konania voči deťom s cieľom vymáhať nedoplatky na miestnom poplatku. V apríli 2019 sa verejná ochrankyňa práv obrátila na ministra financií s odporúčaním, aby prijal metodické usmernenie k zákonu, ktoré by reflektovalo nález Ústavného súdu Slovenskej republiky.

Ministerstvo financií Slovenskej republiky vyjadrilo záujem problematiku riešiť prostredníctvom legislatívnej zmeny. Pripravená legislatívna zmena je súčasťou vládneho návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon o odpadoch, ktorý bol Národnej rade Slovenskej republiky predložený 22. augusta 2019. Národná rada Slovenskej republiky dňa 11. septembra 2019 rozhodla, že uvedený návrh zákona prerokuje v druhom čítaní.

1.7.1.2 Vekový limit pre udelenie peňažného príspevku pre ľudí so zdravotným znevýhodnením

Verejná ochrankyňa práv spolu s komisárkou pre osoby so zdravotným postihnutím upozornili na obmedzujúce podmienky získania príspevkov na osobnú asistenciu alebo na motorové vozidlo. Ľudia so zdravotným postihnutím musia totiž na udelenie peňažného príspevku splniť určitý vekový limit. V súčasnosti možno podľa zákona poskytnúť príspevok na osobnú asistenciu „*najskôr od 6. roku veku do dovŕšenia 65. roku veku*“. Podobne je to aj pri žiadosti o príspevok na kúpu auta. Dolná veková hranica síce v tomto prípade neexistuje, horná je však rovnako stanovená na 65 rokov.

Na tento problém verejnú ochrankyňu práv upozornila komisárka pre osoby so zdravotným postihnutím, ktorá sa s podnetmi od ľudí so zdravotným postihnutím obrátila na Kanceláriu verejného ochrancu práv. Verejná ochrankyňa práv po preskúmaní týchto podnetov vyhodnotila, že aktuálna právna úprava je diskriminačná a zasahuje do práv osôb so zdravotným postihnutím viesť nezávislý život a

plnohodnotne uplatňovať všetky svoje základné práva. Verejná ochrankyňa práv sa preto rozhodla podať návrh na Ústavný súd Slovenskej republiky s požiadavkou na zmenu právnej úpravy a na odstránenie diskriminačných podmienok.

V prípade, že Ústavný súd Slovenskej republiky vyhovie návrhu, priznávanie príspevkov nebude do budúcnosti vekovo obmedzené a ľudia, ktorým boli podľa terajšej úpravy žiadosti zamietnuté, si o ne budú môcť ožiadovať znova.

1.7.2 Možnosť voľby zo zahraničia občanom Slovenskej republiky vo všetkých voľbách
Verejná ochrankyňa práv adresovala ministerke vnútra **odporúčanie súvisiace so zavedením možnosti voľby zo zahraničia** pre **občanov** Slovenskej republiky **prostredníctvom pošty či elektronických komunikačných prostriedkov vo všetkých voľbách.**

Možnosť zúčastňovať sa správy vecí verejných voľbou svojich zástupcov je jedným zo základných pilierov demokracie. Tento trend, okrem iného, podporuje aj Parlamentné zhromaždenie Rady Európy, ktoré vo svojej rezolúcii 1459/2005 uviedlo, že „*vzhľadom na dôležitosť práva voliť v demokratickej spoločnosti, členské krajiny majú umožniť svojim občanom žijúcim v zahraničí možnosť voliť počas národných volieb*“. Na osobnom stretnutí s ministerkou vnútra v októbri 2019, verejná ochrankyňa práv ponúkla poskytnúť Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky odbornú pomoc v súvislosti so zavedením možnosti voľby zo zahraničia.

1.7.3 Neprimeraný policajný zásah v Moldave nad Bodvou - historicky prvý vstup verejnej ochrankyne práv do konania pred Európskym súdom pre ľudské práva
Verejná ochrankyňa práv po prvýkrát v histórii úradu využila možnosť vstúpiť, ako tretia strana (*amicus curiae*), do súdnych konaní na Európskom súde pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“).

S myšlienkou požiadať ESLP, aby v týchto konaniach povolil intervenciu verejnej ochrankyne práv, sa na Kancelárii verejného ochrancu práv obrátilo 5 mimovládnych organizácií (Equity, ERRC, STP, Amnesty International Slovensko, CVEK). Vzhľadom na závažnosť prípadu sa verejná ochrankyňa práv rozhodla výzvu prijať.

V novembri 2018 požiadala verejná ochrankyňa práv ESLP v Štrasburgu o povolenie vstúpiť do súdnych konaní v súvislosti s raziou v Moldave nad Bodvou. ESLP jej žiadostiam vyhovel. Verejná ochrankyňa práv poskytla ESLP svoje stanovisko k otázkam dôležitým z pohľadu konania pred súdom v januári 2019. Okrem účasti v súdnom konaní v Štrasburgu Kancelária verejného ochrancu práv monitoruje aj vývoj súdneho procesu na Slovensku prostredníctvom osobnej účasti na pojednávaníach s poškodenými Rómami, ktorí sa stali obeťami policajnej razie pred takmer šiestich rokov a dnes sú obvinení z krivej výpovede.

Doplňujúce informácie

V júni 2013 vtrhlo vyše 60 príslušníkov Policajného zboru na 23 vozidlách, v sprievode psov, do rómskej osady Budulovská v Moldave nad Bodvou. Nezákonne vstupovali do obydľí, poškodzovali ich a zaútočili na vyše 30 ľudí (vrátane žien a detí). Niektorých zbitých mužov odviezli na policajnú stanicu, kde ich podrobili ďalšiemu fyzickému a psychickému násiliu. Napriek tomu, že toto násilie nebolo nikdy vyšetrené, 6 Rómov obvinili zo spáchania trestného činu krivého obvinenia a krivej výpovede a hrozia im tresty odňatia slobody od 1 do 5 rokov. Súdia ich od mája 2018.

Bývalá verejná ochrankyňa práv, pani JUDr. Jana Dubovcová, ktorá prípad preverovala povedala, že „*polícajná sila bola použitá bezdôvodne a neprimerane*“. Neprimeranosť zásahu konštatovala v historicky prvej mimoriadnej správe, s ktorou sa obrátila na parlament. Správa dodnes nebola prerokovaná a rovnako nie je uzavretý ani prípad razie.

1.7.4 Práva párov rovnakého pohlavia na uznanie ich vzťahu v právnom poriadku Slovenskej republiky

Právne uznanie spolužitia párov rovnakého pohlavia je významnou praktickou ľudsko-právnou problematikou riešenou v rámci práva na súkromný a rodinný život. Úroveň ochrany takéhoto spolužitia sa v členských štátoch Rady Európy zvyšuje, čo vplýva na úroveň zvyšovania „sily“ tohto práva.

Z judikatúry ESLP možno vyvodit', že faktická právna absencia uznania spolužitia párov rovnakého pohlavia, tak povediac „právne nevidenie“ týchto párov, nerešpektuje ľudsko-právne záväzky Slovenskej republiky.

V roku 2017 vydala verejná ochrankyňa práv stanovisko⁸ k téme právneho uznania spolužitia párov rovnakého pohlavia. **Verejná ochrankyňa práv žiada vytvorenie právneho rámca na úrovni tzv. minimálneho štandardu podľa relevantnej judikatúry ESLP.** V roku 2018 a **2019 podporila verejná ochrankyňa práv osobnou účasťou** Dúhový Pride, **ktorého zmyslom je upozorniť na** potreby uznania práv tzv. LGBTI **ľudí** (lesbických, gay, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych).

1.7.4.1 Právo na rodinný a súkromný život párov rovnakého pohlavia

V roku 2018 preskúmala verejná ochrankyňa práv podnet, v ktorom manželský pár rovnakého pohlavia namietal nemožnosť udelenia pobytu na území Slovenskej republiky jednému z manželov, pochádzajúcemu z Nového Zélandu, na základe jeho statusu rodinného príslušníka občana Slovenskej republiky. Podávatelia uzavreli manželstvo na území Nového Zélandu, kde spolu aj dlhodobo žili. Následne sa rozhodli presťahovať sa na územie Slovenskej republiky.

Verejná ochrankyňa práv analýzou slovenskej právnej úpravy a judikatúry ESLP dospela k záveru, že súčasná právna úprava v Slovenskej republike neumožňuje zapísať manželstvá párov rovnakého pohlavia platne uzavreté v tretej krajine medzi občanom Slovenskej republiky a občanom tretej krajiny do osobitnej matriky.

Podľa ustanovenia § 43 ods. 1 písm. a) zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov „*polícajný útvar udelí trvalý pobyt na päť rokov, ak nie sú dôvody na zamietnutie žiadosti podľa § 48 ods. 2, štátnemu príslušníkovi tretej krajiny, ktorý je manželom štátneho občana Slovenskej republiky (...)*“. Predloženie matričného dokladu o uzavretí takéhoto manželstva je v zmysle zákona o pobyte cudzincov podmienkou udelenia pobytu.

Zákon o matrikách však v § 22a ustanovuje, že „*Do matriky nemožno zapísať uzavretie manželstva, ktoré je v rozpore s právnym poriadkom Slovenskej republiky. Takýto zápis je neplatný dňom jeho vykonania.*“ Ustanovenie § 22a zákona o matrikách teda nepochybne vytvára prekážku na zápis manželstva podávateľov podnetu, keďže v Slovenskej republike nie je možné uzavrieť manželstvo medzi osobami rovnakého

⁸ Stanovisko verejnej ochrankyne práv k problematike práva párov rovnakého pohlavia na uznanie ich vzťahu v právnom poriadku SR, september 2017.

pohlavia (čl. 41 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, čl. 1 a § 1 ods. 1 zákona o rodine). Právna úprava fakticky znemožňuje uplatniť nerušený výkon práva na rodinný život, a to práve z dôvodu sexuálnej orientácie podávateľov.

Sexuálna orientácia je v zmysle Ústavy Slovenskej republiky aj Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zakázaný a neakceptovateľný dôvod na odlišné zaobchádzanie s osobami v inak rovnakých alebo v obdobných situáciách.

Verejná ochrankyňa práv navrhla Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky zmenu diskriminačnej právnej úpravy týkajúcej sa udeľovania pobytu na území Slovenskej republiky párom rovnakého pohlavia, nachádzajúcim sa v obdobnej situácii ako podávateľia podnetu, ktorej výsledkom bude právna úprava v súlade s judikatúrou ESĽP (vo veci Taddeucci a McCall proti Taliansku). Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky sa vo svojej odpovedi nestotožnilo ani s výsledkami vybavenia predmetného podnetu, a ani s navrhnutými opatreniami.

1.7.5 Porušovanie ľudských práv žien v súvislosti s pôrodnou starostlivosťou

Podľa výskumov mimovládnych organizácií sú **ľudské práva žien v slovenských pôrodniciach vážne porušované a tieto porušenia majú systémovú povahu.**

Konkrétne dochádza k porušovaniu práva na ľudskú dôstojnosť, práva na informácie, práva na súkromie, práva užívať plody vedeckého pokroku a práva nebyť podrobená násiliu, mučeniu a inému krutému, neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu. V máji 2019 informovala verejná ochrankyňa práv o týchto zisteniach aj osobitnú spravodajkyňu OSN pre násilie páchané na ženách v súvislosti s pripravovanou správou o stave reprodukčných práv žien na celom svete.

Už v roku 2017 upozorňovala verejná ochrankyňa práv na **problém šitia žien po pôrode bez adekvátnej anestézie.** Tento zákrok predstavuje porušenie práva nebyť podrobená násiliu, mučeniu a inému krutému, neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu. **Šitie bez dostatočnej anestézie či iného spôsobu tláenia bolesti spôsobuje ženám veľké utrpenie.** Osobitný spravodajca OSN pre násilie a iné kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie alebo trest to označuje za jasný príklad hrubého zaobchádzania.

Šitie pôrodných poranení súvisí aj s problémom rutinného nástrihu hrádze. Tento úkon sa v slovenských vysokoškolských učebniciach stále prezentuje ako ochrana pred natrhnutím, čo však bolo vedeckými štúdiami vyvrátené. **Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie by sa nástrih mal používať len v nevyhnutných prípadoch, napríklad ak je ohrozený život dieťaťa.** Ak sa nástrih vykonáva bez medicínsky indikovaného dôvodu, takisto predstavuje hrubé zaobchádzanie.

Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva zdôrazňuje, že jedným z prvkov komplexnej zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia je kvalita. Uvedený výbor OSN ďalej uvádza, že právo na sexuálne a reprodukčné zdravie si vyžaduje, aby zdravotnícke zariadenia a služby v tejto oblasti boli dobrej kvality, teda aby boli založené na dôkazoch, aby boli vedecky a medicínsky vhodné a aby odrážali súčasné poznatky.⁹ Komisár Rady Európy pre ľudské práva označil násilie páchané na ženách v zdravotníckych

⁹ Výbor OSN pre ekonomické, sociálne a kultúrne práva: Všeobecný komentár č. 22 (2016) o práve na sexuálne a reprodukčné zdravie, bod 21.

zariadeniach pri poskytovaní pôrodnej starostlivosti za špecifickú formu násillia páchaného na ženách. Odvoláva sa pritom na výskum realizovaný v tejto oblasti na Slovensku.¹⁰

Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky doteraz neprijalo štandardy pôrodnej starostlivosti, ktoré by **odrážali poznatky medicíny založenej na dôkazoch**, a ktoré by vychádzali z medzinárodne uznávaných **štandardov** v tejto oblasti.

Na túto **skutočnosť upozornil Slovenskú republiku aj Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien** v Záverečných zisteniach k zlúčenej piatej a šiestej periodickej správe Slovenska v roku 2015.¹¹

Povinnosť štátov prijať smernice a štandardy pre poskytovanie služieb sexuálneho a reprodukčného zdravia zdôraznil aj Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Podľa tohto výboru musia byť uvedené dokumenty pravidelne revidované a aktualizované tak, aby odrážali najnovšie lekárske poznatky. Výbor zdôrazňuje, že pri zabezpečovaní práva na sexuálne a reprodukčné zdravie sa musia štáty riadiť súčasnými dohovormi v oblasti ľudských práv, ako aj najnovšími medzinárodnými smernicami a protokolmi prijatými na pôde agentúr OSN, ako je napríklad Svetová zdravotnícka organizácia (WHO).¹²

Podľa osobitného spravodajcu OSN pre násillie a iné kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie alebo trest: „*nedostatok právnych rámcov a politik, ktoré by efektívne umožňovali ženám uplatňovať si svoje právo na prístup k službám reprodukčného zdravia, posilňuje ich zraniteľnosť smerom k mučeniu a hrubému zaobchádzaniu*“.¹³

Komisár Rady Európy pre ľudské práva vyzval členské štáty, aby zaviedli primerané záruky, vrátane mechanizmov dozoru, na zabezpečenie prístupu žien k vhodným a bezpečným pôrodným postupom, ktoré budú v súlade s príslušnými štandardmi starostlivosti, budú rešpektovať autonómiu žien a požiadavku slobodného, vopred poskytnutého a informovaného súhlasu.¹⁴

Verejná ochrankyňa práv v tejto súvislosti adresovala Ministerstvu zdravotníctva Slovenskej republiky nasledujúce opatrenia:

- **prijať štandardy pôrodnej starostlivosti, ktoré by reflektovali medzinárodne uznávané štandardy pôrodnej starostlivosti; dodržiavanie týchto štandardov by malo byť pravidelne monitorované a vyhodnocované,**
- **zaviesť v rámci kontinuálneho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov a pracovníčok a ich vzdelávania na vysokých školách vzdelávanie o ľudských právach s podrobným zameraním sa na vzdelávanie v oblasti ľudských práv žien a reprodukčných práv.**

¹⁰ Komisar pre ľudské práva: Správa o právach žien a rodovej rovnosti v Európe: okrúhly stôl s ochrancami ľudských práv organizovaný Úradom komisára Rady Európy pre ľudské práva, 2016, bod 27.

¹¹ Výbor pre odstránenie diskriminácie žien: Záverečné zistenia k zlúčenej piatej a šiestej periodickej správe Slovenska, 2015, bod 30 e) a 31 g).

¹² Výbor OSN pre ekonomické, sociálne a kultúrne práva: Všeobecný komentár č. 22 (2016) o práve na sexuálne a reprodukčné zdravie, bod 47 a 49.

¹³ Správa osobitného spravodajcu OSN pre násillie a iné kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie alebo trest, 2016, A/HRC/31/57, bod 42.

¹⁴ Komisar pre ľudské práva: Ochrana sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv žien, 2016.

V septembri 2019 požiadala verejná ochrankyňa práv ministerku zdravotníctva o osobné stretnutie k tejto problematike.

1.7.6 Nezákonné sterilizácie rómskych žien

V roku 2018 sa verejná ochrankyňa práv začala zaoberať problematikou nezákonných sterilizácií žien, predovšetkým rómskeho pôvodu. Už 15 rokov je Slovenská republika terčom opakovanej kritiky za túto nezákonnú prax zo strany medzinárodných organizácií, predovšetkým Rady Európy¹⁵ a OSN.¹⁶

Prax nezákonných sterilizácií rómskych žien na východnom Slovensku bola prvý raz pomerne komplexne zdokumentovaná v roku 2003, v správe mimovládnych organizácií s názvom „Telo a duša“.¹⁷ Správa poukázala na prípady žien, ktoré boli sterilizované buď bez ich informovaného súhlasu, alebo bol informovaný súhlas vynútený poskytnutím zavádzajúcich a zastrážujúcich informácií, prípadne k jeho podpisu došlo počas pôrodných bolestí či po podaní liekov.

V niekoľkých individuálnych prípadoch sterilizovaných rómskych žien rozhodoval aj ESLP, ktorý konštatoval porušenie ich základných práv a Slovenskú republiku zaviazal zaplatiť odškodné z titulu nemajetkovej ujmy. Mnohé poškodené ženy však doposiaľ za tento mimoriadne závažný zásah do ich práv odškodnené neboli.

Verejná ochrankyňa práv v tejto súvislosti vydala stanovisko,¹⁸ v ktorom **žiada, aby sa predstavitelia Slovenskej republiky začali intenzívne zaoberať problematikou protiprávných sterilizácií, prevzali za ne zodpovednosť a prijali osobitnú právnu úpravu, ktorá by umožnila zohľadniť všetky špecifiká prípadov násilných sterilizácií a zabezpečila jej obetiam prístup k účinným prostriedkom nápravy, tak ako to odporúčajú medzinárodné organizácie.**

V novembri 2018 odporučila verejná ochrankyňa práv Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky, aby zriadil **nezávislý orgán, ktorý by vyšetril rozsah praxe nezákonných sterilizácií a zabezpečil finančnú a inú náhradu všetkým obetiam.**

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky vo svojej odpovedi uviedlo, že prípady nezákonných sterilizácií boli už preskúmané ESLP a Výbor ministrov Rady Európy ich sledovanie uzavrel v roku 2014. Z tohto dôvodu považuje ministerstvo predmetnú problematiku za dostatočne preskúmanú a nevidí dôvod na jej opätovné posudzovanie.

Podľa verejnej ochrankyne práv však tento argument nie je postačujúci, keďže rozhodnutia ESLP sa týkali iba niekoľkých individuálnych prípadov. Okrem Európskeho dohovoru o ľudských právach vyplývajú pre Slovenskú republiku záväzky aj z ďalších

¹⁵ Správy Komiséra Rady Európy pre ľudské práva CommDH(2003)12, CommDH(2011)42, CommDH(2015)21.

¹⁶ Záverečné zistenia Výboru OSN pre ľudské práva pre SR z r. 2003, 2011 a 2016; Záverečné zistenia Výboru OSN pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie pre SR z r. 2004, 2010, 2013 a 2018; Záverečné zistenia Výboru OSN pre odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien pre SR z r. 2008 a 2015; Záverečné zistenia Výboru OSN proti mučeniu pre SR z r. 2009 a 2015; Záverečné zistenia Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím z r. 2016.

¹⁷ Centrum pre reprodukčné práva a Poradňa pre občianske a ľudské práva, Telo i duša: Násilné sterilizácie a ďalšie útoky na reprodukčnú slobodu Rómov na Slovensku, 2003.

¹⁸ Odškodnenie obetí protiprávných sterilizácií na Slovensku, 2018.

medzinárodných zmlúv, pričom - vzhľadom na odporúčania orgánov zriadených na ich monitorovanie - možno jednoznačne konštatovať, že táto problematika je stále aktuálna.

1.7.7 Nezávislý systém kontroly nútených návratov

Verejná ochrankyňa práv požiadala Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky o vytvorenie efektívneho systému monitorovania nútených návratov. V súčasnosti túto kontrolu vykonáva Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky v spolupráci so Slovenskou humanitnou radou. Aj podľa Agentúry Európskej únie pre základné práva takýto systém nespĺňa podmienky vyžadované Smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území. V októbri 2019 na osobnom stretnutí informovala ministerka vnútra verejnú ochrankyňu práv, že bude zriadená pracovná skupina, ktorá sa bude zaoberať možnou legislatívnou zmenou v tejto oblasti.

1.8 Audit prijímania opatrení vyplývajúcich zo zistení v rokoch 2012 - 2017

1.8.1 Prístup k pitnej vode

V roku 2016 vykonala Kancelária verejného ochrancu práv prieskum, týkajúci sa dodržiavania základných práv a slobôd v oblasti prístupu k pitnej vode v rómskych osadách.

Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít nebolo v roku 2013 pokrytých vodovodom 185 rómskych osídlení. Prieskum potvrdil, že aj v roku 2016 vo viacerých z navštívených osád chýbala prístup k čistej, prístupnej a cenovo dostupnej pitnej vode.

Zabezpečenie napĺňania práva na prístup k pitnej vode ako základného práva, je pozitívnym záväzkom štátu. Štát sa zaviazal k tomu, že vytvorí vhodné podmienky pre každého, aby mal prístup k pitnej vode a aby bol tento prístup cenovo dostupný. Je to záväzok štátu, ktorý nie je iba deklaratívny, ale si vyžaduje dosiahnutie istého konkrétneho výsledku.

Odporúčania verejnej ochrankyne práv smerovali najmä k prijatiu legislatívnych zmien, ktoré by určili subjekty zodpovedné za prístup k pitnej vode, práva a povinnosti týchto subjektov, ako aj samotný nárok na prístup k pitnej vode. Verejná ochrankyňa práv odporučila začleniť nárok na prístup k pitnej vode aj do systému pomoci v hmotnej núdzi. Odporúčania smerovali taktiež k vyčleneniu potrebných zdrojov pre realizáciu tejto povinnosti štátu.

Po vyhodnotení prijatých opatrení verejná ochrankyňa práv konštatuje, že legislatívne zmeny neboli prijaté tak, ako boli odporúčané. Napriek tomu téma prístupu k pitnej vode (nielen v rómskych osadách) nezostala zo strany kompetentných orgánov nepovšimnutá.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, ako sprostredkovateľský orgán pre Operačný program Ľudské zdroje, vyhlásilo 7. decembra 2016 otvorenú výzvu na predkladanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok. Výzva sa zamerala na podporu prístupu k pitnej vode v prostredí separovaných a segregovaných marginalizovaných rómskych komunít pomocou vodovodov, studní a úpravni povrchových vôd.

Do konca roka 2018 prebehli uzávierky šiestich kôl výzvy, z ktorých je zrejmé, že žiadosti

o nenávratný finančný príspevok zameraný na podporu prístupu k pitnej vode si podalo celkovo 35 obcí. Celková suma schválených nenávratných finančných prostriedkov dosiahla výšku 3 068 438,11 EUR, čo však, vzhľadom na rozsah alokovaných zdrojov – 16 miliónov EUR naznačuje, že záujem obcí o čerpanie zdrojov nie je dostatočný.

Na potrebu zabezpečenia pitnej vody vo všetkých obciach (teda nielen v obciach s marginalizovanými komunitami) reflektuje legislatívny materiál „*Financovanie rozvoja verejných vodovodov (s dôrazom pre obce do 2 000 obyvateľov) a verejných kanalizácií (s dôrazom pre obce v aglomeráciách do 2 000 ekvivalentných obyvateľov) v Slovenskej republike pre roky 2020 – 2030*“. Zámerom tohto materiálu je návrh financovania výstavby verejných vodovodov a verejných kanalizácií, resp. dobudovanie rozostavaných stavieb, aby slúžili svojmu účelu. Na predmetný rozvoj je navrhované financovanie pre verejné vodovody a verejné kanalizácie vo výške minimálne 50 miliónov EUR ročne z rozpočtu Environmentálneho fondu v období rokov 2020 až 2030, z výnosov získaných z dražieb emisných kvót na základe zákona č. 414/2012 Z. z. o obchodovaní s emisnými kvótami a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Tento materiál vypracovalo Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a v súčasnosti je v štádiu vyhodnocovania medzirezortného pripomienkového konania.

Verejná ochrankyňa práv víta prijaté opatrenia na dobudovanie infraštruktúry na zabezpečenie prístupu k pitnej vode a bude naďalej sledovať legislatívne procesy, ako aj skutočnú realizáciu deklarovaných zámerov. Verejná ochrankyňa práv považuje za problematické nedostatočné čerpanie alokovaných zdrojov z Operačného programu ľudské zdroje a nedoriešenú otázku prístupu k pitnej vode pre tých, ktorí sa ocitli v hmotnej núdzi a sú odkázaní na pomoc štátu.

1.8.2 Nelegálne priestory na policajných staniciach

Postup policajných orgánov pri používaní cieľ, pri umiestňovaní osôb do nich a podmienky v policajných celách preskúmavala Kancelária verejného ochrancu práv po prvýkrát v roku 2015.¹⁹

Hlavným zistením prieskumu bolo systémovo zakotvené porušovanie základných práv a slobôd osôb postupom polície, ktorý nemá žiadnu oporu v zákone – a to je neoficiálne obmedzovanie osobnej slobody osoby jej zatvorením do políciou nezákonne vytvoreného dehonestujúceho uzavretého priestoru, usporobeneho na **pripútanie človeka jednou rukou o stenu**, do priestoru, ktorý nie je riadnou, oficiálnou celou. Priestor je bez akéhokolvek vybavenia (voda, WC, zvonček na privolanie pomoci), čo sú dehonestujúce podmienky zbavujúce človeka slobody aj dôstojnosti, a to na čas podľa potreby a úvahy policajta (napríklad kým si vybaví spisy a pod.). Osoba je v takomto priestore umiestnená bez vystavenia príslušných dokladov.

Tieto provizórne priestory bežne používajú policajti ako súčasť svojej práce na neoficiálne zatváranie osôb, ktoré sa uskutočňuje pred oficiálnym umiestnením osoby do riadnej cely policajného zaistenia (teda pred postupom podľa zákona). Táto

¹⁹ Správa o výsledkoch prieskumu ochrany a dodržiavania základných práv a slobôd osôb umiestnených v celách policajného zaistenia, február 2015.

bežná policajná prax je nezákonná a spôsobuje zásah do základného práva osôb na osobnú slobodu a dôstojnosť. Ide o zlé a ponižujúce zaobchádzanie s osobou, u ktorej týmto postupom možno spôsobiť strach, úzkosť, podriadenosť a je spôsobilé osobu potupiť, ponižiť a zlomiť. Z hľadiska práv uvedených v čl. 16, čl. 19 ods.1 Ústavy Slovenskej republiky a čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd je takýto postup orgánov verejnej správy ich porušovaním.

Na pokračujúce porušovanie ľudských práv v súvislosti s „vyhradenými priestormi“ upozornil Slovenskú republiku aj Európsky výbor na zabránenie mučeniu a neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (CPT) po svojej pravidelnej návšteve, ktorá sa uskutočnila v marci 2018.²⁰

V októbri 2019 informovala ministerka vnútra na osobnom stretnutí verejnú ochrankyňu práv, že bude zriadená pracovná skupina, ktorá sa bude zaoberať možnou legislatívnou zmenou v tejto oblasti.

1.8.3 Vypočutie dieťaťa v konaní, ktoré sa ho týka

Kancelária verejného ochrancu práv sa dlhodobo zaoberá ochranou detských obetí v trestnom konaní. Verejná ochrankyňa práv nadviazala na prieskum uskutočnený v roku 2016 a na následnú správu z tohto prieskumu, z februára 2017.

V októbri 2018 prebrala verejná ochrankyňa práv záštitu nad stretnutiami za okrúhlymi stolmi k problematike detských obetí násilia v trestnom konaní, ktoré organizuje občianske združenie Náruč – Pomoc deťom v kríze. **Ich cieľom je objasniť potreby a práva dieťaťa ako obeť násilia a navrhnúť kroky na napĺňanie Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím.**

Týchto stretnutí sa zúčastňujú zástupcovia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, Prezídia Policajného zboru, Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky a ďalší profesionáli, ktorí sa priamo podieľajú na riešení problematiky násilia páchaného na deťoch. Celkovo sa podarilo zorganizovať 4 stretnutia. Ďalšie stretnutie za okrúhlym stolom sa uskutoční v decembri 2019.

V rámci problematiky detských obetí v trestnom konaní sa verejná ochrankyňa práv venuje najmä postaveniu dieťaťa v konaní, ako aj jeho právu byť vypočuté. V praxi býva často vnímané ako objekt konania a nie ako jeho subjekt, následkom čoho nedochádza k plnému vnímaniu a následne aj k uplatňovaniu jeho práv.

Podľa verejnej ochrankyne práv **je jedným z najzávažnejších problémov nedostatok špeciálnych výsluchových miestností pre detské obeť násilia.** Väčšina výsluchov naďalej prebieha na policajných staniach v priestoroch, ktoré nie sú k deťom ústretové a v konečnom dôsledku vedú k znižovaniu efektivity vypočúvania. V praxi to vyzerá tak, že v kancelárii vyšetrovateľa sú prítomné všetky osoby povinne zúčastnené na výsluchu, zoskupené okolo dieťaťa, ktoré má kameru umiestnenú pred sebou a pred všetkými vypovedá o najhorších, často extrémne intímnych zážitkoch.

²⁰Správa pre vládu SR o návšteve SR, ktorú uskutočnil Európsky výbor na zabránenie mučeniu a neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (CPT) v dňoch 19. až 28. marca 2018.

Počas vyšetovania by dieťa nemalo byť vystavované možnému traumatizovaniu z opakujúceho sa výsluchu. Počet výsluchov by mal byť čo najviac minimalizovaný, ideálne by vypočúvanie malo prebehnúť iba jeden raz. Ak si situácia vyžaduje, aby bol výsluch prerušený, malo by sa v ňom pokračovať tam, kde bol prerušený a mal by ho viesť rovnaký vyšetovateľ alebo vyšetovateľka.

V najlepšom záujme dieťaťa je, okrem iného, i to aby vyšetovanie bolo dôverné a odohralo sa len medzi štyrmi očami, teda medzi dieťaťom a vyšetovateľom alebo vyšetovateľkou, pri zachovaní práva na spravodlivý proces. Vypočúvanie by malo tiež prebiehať v špeciálnych miestnostiach prispôbelených veku dieťaťa.

Na **Slovensku máme v súčasnosti iba štyri takéto miestnosti**, ktoré vybudovali mimovládne organizácie (Náruč – Pomoc deťom v kríze a Centrum Slniečko) a jednu **školiacu miestnosť**, ktorú vybuďoval štát. Napriek tomu, že organizácia Náruč – Pomoc deťom v kríze disponuje vypočúvacími miestnosťami, ktoré spĺňajú najvyššie štandardy zodpovedajúce potrebám detí aj vyšetovateľov, realizuje sa tu len minimum výsluchov.

Vzhľadom na to, že aktuálne sa tieto miestnosti dostatočne nevyužívajú, verejná **ochrankyňa práv** v zásadnej pripomienke adresovanej Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky **odporučila, aby sa výsluchy v špeciálnych miestnostiach** konali povinne, ak tomu nebránia objektívne dôvody. Návrh odôvodnila tým, že využívanie týchto miestností len v minimálnej miere je v rozpore so zákonom o obetiach trestných činov a s požiadavkami Smernice Európskeho parlamentu a Rady Európskej únie.

Verejná ochrankyňa práv dlhodobo upozorňuje na potrebu vybudovať dostatočný počet špeciálnych výsluchových miestností, ako aj na potrebu školenia vyšetovateľov a na zabezpečenie štandardizovaných postupov pri výsluchu detských obetí násillia.²¹

Prezídium Policajného zboru sa, oproti pôvodnému plánu, v roku 2018 podarilo zrealizovať len verejné obstarávanie. V roku 2019 by sa mali začať budovať prvé výsluchové miestnosti, a tiež by mala byť dokončená metodická pomôcka pre policajtov, ktorá im pomôže pri kontakte s deťmi.²²

Verejná ochrankyňa práv tiež upozorňuje na pretrvávajúci akútne nedostatok znalcov z odboru pedopsychológie či z odboru detskej psychiatrie a rovnako detských psychologov a psychiatrov, čo značným spôsobom sťažuje prácu s deťmi či poskytovanie pomoci deťom, zvlášť detským obetiam násillných trestných činov. Verejná ochrankyňa práv považuje prijímanie opatrení v tejto oblasti za pomalé a zdĺhavé. Verejná ochrankyňa práv poukazuje na pretrvávajúci nedostatok aktívnej medzirezortnej spolupráce či na predlžovanie aktivít v teoretickej rovine, na úkor realizácie skutočných zmien v praxi.²³

Potreba multidisciplinárnej **spolupráce polície, úradov a ďalších subjektov**

Verejná ochrankyňa práv vo svojich pripomienkach k pripravovanej novele Trestného poriadku zdôraznila aj potrebu multidisciplinárnej spolupráce a koordinácie

²¹ Správa o uplatňovaní základného práva dieťaťa byť vypočutý a súvisiacich práv pri výsluchu dieťaťa v trestných konaniach, február 2017.

²² Správa verejného ochrancu práv o činnosti za rok 2018, str. 28.

²³ Správa verejného ochrancu práv o činnosti za rok 2018, str. 28.

jednotlivých subjektov, ktorých úlohou je ochrana detských obetí. Potreba posilnenia takejto spolupráce vyplýva z medzinárodnoprávných záväzkov, napríklad z Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, ako aj z aktualizovanej Národnej stratégie pre ochranu detí pred násilím.

Verejná ochrankyňa práv preto navrhla, aby v prípade, keď polícia získa informáciu o trestnej činnosti spáchanej na deťoch, bola povinná o tom informovať orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Verejná ochrankyňa práv zároveň navrhla, aby bol zástupca tohto orgánu prizývaný ku každému výsluchu dieťaťa, ak sa týka vecí, ktorých oživovanie v pamäti by mohlo nepriaznivo ovplyvniť duševný a mravný vývoj dieťaťa alebo ho vystaviť riziku druhotnej viktimizácie. Posilnením spolupráce a informovanosti medzi políciou a úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny by sa prispelo k minimalizácii opakovaných výsluchov.

Verejná ochrankyňa práv tiež navrhla, aby mali zástupcovia úradov práce, sociálnych vecí a rodiny v rámci informovanosti možnosť nazerať do spisov v takom rozsahu, aby si mohli dostatočne plniť svoje úlohy a povinnosti vyplývajúce zo zákona.

Násilie na deťoch sa týka veľkého množstva detských obetí. **Jedným zo závažných problémov je aj nedostatočný zber štatistických údajov o počte detských obetí násillia relevantnými rezortmi.**

V roku 2018 zaevidovalo Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny takmer 1 300 prípadov týrania, sexuálneho zneužívania a zanedbávania detí. Toto číslo zrejme predstavuje len zlomok z reálneho počtu obetí. Podľa údajov Rady Európy zažilo násilie v rôznych formách každé piate dieťa, čo v prípade Slovenska predstavuje až 200 000 detí. Ak by sme toto číslo zredukovali len na jednu desatinu, išlo by stále až o približne 20 000 detí.

1.8.4 *Prietahy v súdnom konaní*

Právo na prerokovanie vecí bez zbytočných prietahov sa opakovane preukazuje ako najčastejšie porušované základné právo v podaniach od občanov, ktorými sa Kancelária verejného ochrancu zaoberá. V roku 2012 uskutočnila Kancelária verejného ochrancu práv k tejto téme prieskum²⁴ a v súčasnosti sa verejná ochrankyňa práv porušením tohto práva zaoberá prostredníctvom podnetov od občanov.

Bývalá verejná ochrankyňa práv, pani JUDr. Jana Dubovcová, na základe vykonaného prieskumu, navrhla v roku 2012 nasledujúce opatrenia.

- **V zákone č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov ustanoviť** Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky **povinnosť**, aby na základe štatistických údajov sledovalo vývoj preťaženia všetkých súdov. Na základe týchto sledovaní, aby každoročne vyhotovilo, priebežne aktualizovalo a zverejňovalo zoznam preťažených súdov. Rovnako navrhla ustanoviť ministerstvu povinnosť, aby súčasťou rezortného návrhu na pridelenie rozpočtových prostriedkov na zabezpečenie činnosti súdov bol, k dátumu predloženia návrhu, aktualizovaný zoznam preťažených súdov. Tiež navrhla ustanoviť, že voľné miesto sudcu a na neho naviazané zamestnanecké pracovné miesta možno **pridelovať iba v**

²⁴ VOP, Správa verejnej ochrankyne práv o zbytočných prietahoch v súdnom konaní v Slovenskej republike, Bratislava október 2012.

súlade s poradím súdu v zozname preťažených súdov, aby sa v súlade s ním riešila preťaženosť.

- **Uložiť vláde** Slovenskej republiky, aby predložila na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky opatrenia, ktorými zabezpečí, aby Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky mohlo v zozname súdnych znalcov doplniť potrebný počet súdnych znalcov vo všetkých odboroch, v ktorých pre nízky počet znalcov znalci vyhotovujú znalecké posudky po dobu dlhšiu ako dva mesiace.

V septembri 2019 zaslala verejná ochrankyňa práv, v súvislosti s právom na prerokovanie vecí bez zbytočných prietahov, list adresovaný ministrovi spravodlivosti so žiadosťou o informácie súvisiace s činnosťou ministerstva vedúcou k zabezpečeniu primeranej dĺžky súdnych konaní.

1.8.5 Reštitúcie

Kancelária verejného ochrancu práv sa témou zbytočných prietahov v reštitučných konaniach zaoberá systémovo už od roku 2015, kedy bol vykonaný aj prvý prieskum v tejto veci.²⁵ Na základe zistení z prieskumu a na základe skutočnosti, že naďalej neboli právoplatne ukončené všetky reštitučné konania, verejná ochrankyňa práv uskutočnila v roku 2017 opätovný prieskum.²⁶

V správe z prieskumu uložila verejná ochrankyňa práv dotknutým orgánom konkrétne opatrenia, ktoré by mali prispieť k rýchlejšiemu ukončeniu reštitučných konaní. Ako nevyhnutná sa ukázala najmä potreba personálneho posilnenia niektorých odborov pozemkových a lesných okresných úradov.

Kritická situácia sa ukázala najmä na odbore pozemkovom a lesnom Okresného úradu Košice (doba vybavovania jednotlivých nárokov sa odhaduje na cca. 40 rokov), kde bolo potrebné okamžite prijať opatrenia v podobe posilnenia odboru najmenej o 3 zamestnancov. Potrebné bolo ďalej okamžite personálne posilniť aj odbor pozemkový a lesný Okresného úradu Bratislava, keďže odbor vybavuje veľký počet neukončených reštitučných nárokov. Ďalšie prípadné posilnenia niektorých odborov pozemkových a lesných okresných úradov mali vyplynúť z kontrol, ktoré verejná ochrankyňa práv navrhla vykonať v súčinnosti odborov pozemkových a lesných okresných úradov, odborov opravných prostriedkov okresných úradov a Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky. Verejná ochrankyňa práv navrhla Ministerstvu pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky zabezpečiť pre zamestnancov, ktorí rozhodujú reštitučnú agendu, špecializované školenia zamerané na problematiku reštitúcií.

Vzhľadom na závažnosť problematiky, na zistenú neprimeranú dĺžku konania a na skutočnosť, že nároky si uplatnili prevažne starší občania, vystúpila verejná

²⁵ Správa o zbytočných prietahoch v reštitučných konaniach k poľnohospodárskej a lesnej pôde, Bratislava september 2015.

²⁶ Správa o zbytočných prietahoch v reštitučných konaniach k poľnohospodárskej a lesnej pôde II., Bratislava september 2017.

ochrankyňa práv v marci 2018 s mimoriadnou správou²⁷ o tejto problematike aj v Národnej rade Slovenskej republiky.

Verejná ochrankyňa práv v správe navrhla, okrem iného, zabezpečiť adekvátne mzdové ohodnotenie zamestnancov odborov pozemkových a lesných okresných úradov tak, aby sa zamedzilo ich častej fluktuácii. Verejná ochrankyňa práv v tejto súvislosti oceňuje, že platy štátnych zamestnancov sa zvýšili od januára 2019 o 10 % a v nasledujúcom kalendárnom roku sa majú zvýšiť o ďalších 10 %. Verejná ochrankyňa práv odporučila poslancom Národnej rady Slovenskej republiky pri schvaľovaní rozpočtu zohľadniť najmä zabezpečenie potrebných finančných prostriedkov na posilnenie odborov pozemkových a lesných okresných úradov.

Ministerka vnútra listom informovala verejnú ochrankyňu práv, že Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky rieši s Ministerstvom pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky navýšenie štátnozamestnaneckých miest na vybraných odboroch pozemkových a lesných presunom štátnozamestnaneckých miest z iných pozemkových a lesných odborov. Verejná ochrankyňa práv nepovažuje navýšenia stavu zamestnancov presunom štátnozamestnaneckých miest z iných pozemkových a lesných odborov za efektívne a systémové riešenie. Je veľký predpoklad, že takýto presun zamestnancov bude mať dopad na odbor, ktorý takto príde o zamestnanca. Z uvedeného dôvodu sa verejná ochrankyňa práv obrátila aj na ministra financií a apelovala naňho, aby vyhovel požiadavke Ministerstva vnútra Slovenskej republiky ohľadom potrebného navýšenia rozpočtových prostriedkov na tento účel.

V roku 2019 realizuje verejná ochrankyňa práv opätovný prieskum s cieľom zistiť aktuálny stav neskončených reštitučných konaní, približný čas trvania ich vybavovania jednotlivými odbormi a najmä s cieľom zistiť, či orgán verejnej správy realizoval opatrenia uložené verejnou ochrankyňou práv v roku 2017.

Prieskum problému reštitučných bytových náhrad v Bratislave

V roku 2018 sa verejná ochrankyňa práv rozhodla systémovo venovať problému reštitučných bytových náhrad v Bratislave v súvislosti s podnetom podávateľky, ktorá namietala, že do dnešnej doby nedošlo k reálnemu prideleniu bytov žiadateľom, na základe žiadostí o pridelenie náhradných bytov.

V Bratislave žije v reštituovaných bytoch viac ako 580 rodín. Mesto im malo, v zmysle zákona, poskytnúť náhradné bývanie do konca roka 2016. K týmto reštitúciám však nedošlo. Mesto nemá v súčasnosti k dispozícii žiadne náhradné byty. Nezačalo sa ani s výstavbou nových bytových domov na tento účel.

Verejná ochrankyňa práv sa v rámci prieskumu obrátila na Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky, kde bola vytvorená medzirezortná pracovná skupina, ktorá sa zaoberá uvedeným problémom. Verejná ochrankyňa práv tiež požiadala o stanovisko primátora Hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy. Správu o výsledkoch tohto prieskumu plánuje verejná ochrankyňa práv zverejniť koncom roka 2019 alebo začiatkom roka 2020.

²⁷ Mimoriadna správa verejného ochrancu práv o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd, Bratislava február 2018.

1.8.6 Malé vodné elektrárne

Predmetom prieskumu²⁸ Kancelárie verejného ochrancu práv, ktorý bol ukončený v novembri 2016, bolo zabezpečovanie ochrany životného prostredia orgánmi verejnej správy pri povoľovaní výstavby malých vodných elektrární (ďalej len „MVE“).

Prieskum potvrdil, že pri konaní a rozhodovaní orgánov verejnej správy v povoľovacích procesoch týkajúcich sa MVE dochádzalo a dochádza k porušovaniu základných práv a slobôd týkajúcich sa práva na súdnu a inú právnu ochranu, práva na priaznivé životné prostredie, ako aj práva na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu. Nesprávnym postupom orgánov verejnej správy dochádza aj k porušovaniu práv zaručených Aarhuským dohovorom.

V niektorých prípadoch orgán verejnej správy nekonal aj rok potom ako mal, v inom prípade orgány verejnej správy boli schopné vydať v jeden deň územné rozhodnutie a hneď na druhý deň vodoprávne povolenie na vodnú stavbu. Pri viacerých konaniach nedošlo k adekvátnemu informovaniu verejnosti, čo sa neskôr prejavilo na hromadných neúspešných pokusoch zúčastniť sa na rozhodovaní, ktoré už bolo skončené.

V iných prípadoch sa formalizmus orgánov verejnej správy prejavoval tak, že najskôr bolo k zámeru vydané nesúhlasné stanovisko, ale následne došlo k jeho zmene na opačné – orgány s výstavbou súhlasili, a to bez toho, aby boli zrejmé dôvody takej diametrálnej zmeny. Takáto zmena postoja bola v niektorých konaniach logicky nevysvetliteľná.

Prieskum poukázal na to, že pri posudzovaní vplyvov na životné prostredie sa v žiadnom štádiu konania dôkladne neposudzovali kumulatívne vplyvy viacerých MVE na tom istom vodnom toku, alebo na jeho úseku.

V roku 2016 preto navrhla verejná ochrankyňa práv nasledujúce opatrenia adresované Ministerstvu životného prostredia Slovenskej republiky.

- **Zabezpečiť, aby boli dôkladne odborne a verejne posúdené kumulatívne vplyvy viacerých MVE na toku alebo na jeho časti, a to v primeranej miere, tak na úrovni strategických dokumentov, ako aj pri posudzovaní a povoľovaní jednotlivých vodných stavieb. Na tento účel vypracovať metodický materiál pre posudzovanie kumulatívnych a synergických vplyvov MVE na životné prostredie.**
- **Posilniť transparentnosť procesu „pridelovania“ profilov na výstavbu MVE. Zabezpečiť zverejňovanie zápisníc z rokovaní Komisie pre využívanie hydroenergetického potenciálu na internetovej stránke Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky v rozsahu, ktorý zabezpečí adekvátnu informovanosť i ochranu zákonom vymedzených údajov.**
- **Navrhnuť konkrétne a cielené kroky, ktoré povedú k vytvoreniu špecifikácie a hodnotenia ekosystémových služieb vodných ekosystémov tak, aby sa mohli uplatňovať v príslušných konaniach.**

Rozhodnutie **Najvyššieho** súdu Slovenskej republiky o povinnosti posúdenia vplyvu na životné prostredie pri výstavbe MVE

²⁸ Správa o ochrane práva na životné prostredie postupom orgánov verejnej správy pri povoľovaní výstavby malých vodných elektrární, Bratislava december 2016, str.37.

V apríli 2016 Najvyšší súd Slovenskej republiky rozhodol, že výstavba MVE musí povinne podliehať komplexnému posúdeniu vplyvov na životné prostredie, keďže sa týka práva ľudí na priaznivé životné prostredie a práva na včasné informovanie o životnom prostredí, ktoré prináležia každému.

1.8.7 Bezbariérovosť

Úrady bez bariér sú základom pre rovnaký prístup občanov so zdravotným postihnutím k službám štátnej správy. Požiadavka prístupnosti a zabezpečenia bezbariérového prístupu pre osoby so zdravotným postihnutím vyplýva, okrem iného, z ustanovenia čl. 9 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Pre Slovenskú republiku nadobudol Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím platnosť v júni 2010.

V období rokov 2014 - 2015 preskúmala Kancelária verejného ochrancu práv **bezbariérovosť na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny**. Výsledkom bolo **zistenie, že úrady práce, sociálnych vecí a rodiny nemajú dostatočne vyriešený a zabezpečený bezbariérový prístup pre osoby so zdravotným** telesným postihnutím, no najmä so zrakovým a sluchovým postihnutím. Prieskum poukázal na množstvo bariér, s ktorými sa nielen títo ľudia, ale aj mamičky s deťmi, či seniori, na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny stretávajú.

V roku 2016 vykonala Kancelária verejného ochrancu práv prieskum bezbariérovosti verejných **budov, ktoré ľudia bežne využívajú, a to v školách**,²⁹ na útvaroch Policajného zboru,³⁰ **v štátnych nemocniciach a v iných štátnych** zdravotníckych zariadeniach.³¹ Toto miestne zisťovanie bolo realizované celkom v 72 prípadoch.

Verejná ochrankyňa práv v súčasnosti nadväzuje na tieto prieskumy a pripravuje online prieskum zameraný na bezbariérovosť na železničiach. Do prieskumu chce zapojiť čo najširšiu verejnosť.

1.8.8 Využitie kamerových záznamov pri policajných akciách

Verejná ochrankyňa práv ešte v roku 2013 navrhla, aby polícia z každej plánovanej policajnej akcie, v ktorej sa už pri jej príprave predpokladá použitie donucovacích prostriedkov, **zadovážila kamerový záznam o jej priebehu**. Toto odporúčanie vyplynulo z preskúmania policajného zásahu v Moldave nad Bodvou, ktoré sa uskutočnilo v roku 2013.

V roku 2016 informoval bývalý minister vnútra, pán JUDr. Róbert Kaliňák, verejnú ochrankyňu práv, že Prezídium Policajného zboru Slovenskej republiky, spolu so svojimi odbornými zložkami už niekoľko mesiacov testuje systém nakrúcania videozáznamov. V októbri 2019 na osobnom stretnutí informovala ministerka vnútra verejnú ochrankyňu práv o prebiehajúcom verejnom obstarávaní osobných kamier.

²⁹ Správa o výsledkoch prieskumu bezbariérového prístupu do budov škôl a bezbariérovosti v nich, Bratislava október 2016.

³⁰ Správa o výsledkoch prieskumu zabezpečenia bezbariérového prístupu v budovách, ktoré sú sídlami útvarov Policajného zboru a klientskych centier, Bratislava september 2016.

³¹ Bezbariérovosť v štátnych nemocniciach a iných zdravotníckych zariadeniach, Bratislava september 2016.

1.9 Podmienky činnosti Kancelárie verejného ochrancu práv a odporúčania verejnej ochrankyne práv pre Národnú radu Slovenskej republiky

Ústava Slovenskej republiky deklaruje princíp nezávislosti verejného ochrancu práv. Je daný nielen spôsobom jeho kreovania, ale aj charakterom jeho vzťahu k jednotlivým orgánom štátu. Aj keď je verejný ochranca práv svojím vznikom a určitými vzťahmi viazaný na Národnú radu Slovenskej republiky, ktorá ho volí a ktorú je povinný informovať o svojej činnosti, nejde o vzťah subordinácie. Nezávislosť verejného ochrancu práv od výkonnej moci by mala byť absolútna.

Odporúčania pre Národnú radu Slovenskej republiky

a) **Garantovať nezávislosť** verejného ochrancu práv od výkonnej moci ustanovením samostatnej rozpočtovej kapitoly.

b) **Vytvoriť podmienky pre realizovanie organizačného poriadku** Kancelárie verejného ochrancu práv prijatím rozpočtového opatrenia, ktoré umožní naplniť personálny stav schválený uznesením vlády č. 471/2017.

c) **Pri zostavovaní rozpočtu verejnej správy a pri určovaní limitu výdavkov** Kancelárie verejného ochrancu práv pre nasledujúce rozpočtové obdobia postupovať v súlade s Odporúčaním Parlamentného zhromaždenia Rady Európy 1615 (2003)1 o inštitúcii ombudsmana a s Rezolúciou 1959/2013 Parlamentného zhromaždenia Rady Európy o posilnení ombudsmanských inštitúcií v Európe, so zreteľom na rozpočtové požiadavky Kancelárie verejného ochrancu práv, ktoré v roku 2018 predložila Ministerstvu financií Slovenskej republiky v procese zostavovania Rozpisu východísk návrhu rozpočtu verejnej správy na roky 2019 – 2021.

2. Podnety a podania od občanov a občianok

V období od 29. marca 2017 do 29. septembra 2019, teda v prvej polovici funkčného obdobia pracovala Kancelária verejného ochrancu práv celkovo s 4.754 podaniami. Za dva a pol roka vybavili právnici a právničky Kancelárie verejného ochrancu práv celkovo 4.506 podaní a podnetov. Samotná skladba podaní pozostáva z podnetov v pôsobnosti verejného ochrancu práv, žiadostí o usmernenie a otázok detí prostredníctvom stránky detskyombudsman.sk.

V kontexte úspešnej komunikačnej stratégie, ako aj regionálnych výjazdov, eviduje Kancelária verejného ochrancu práv v tomto kalendárnom roku **najväčší záujem podávateľov o preskúmanie možného porušenia základných práv a slobôd** za posledných 5 rokov. V porovnaní s rovnakým obdobím za minulý rok je počet podnetov vyšší dokonca o viac ako 25 %.

Zavedenie „Ombudsmankinho sprievodcu galaxiou orgánov verejnej správy“ v roku 2017 má priamy vplyv na nárast nielen celkového počtu podnetov, ale aj na nárast pôsobnostných vecí, lebo **podávatelia sa lepšie orientujú v právomociach verejného ochrancu práv**. Aktuálne je skoro 60 % doručených podnetov pôsobnostných, kým pred zavedením informačnej brožúry v roku 2016, ich bolo približne 50 %.

2.1 Ombudsmankin sprievodca galaxiou orgánov verejnej správy

Verejná ochrankyňa práv vydala publikáciu Ombudsmankin sprievodca galaxiou orgánov verejnej správy. Cieľom publikácie je informovať občanov o pôsobnosti verejnej ochrankyne práv a znížiť počet podaní od občanov, ktoré nespádajú do jej kompetencie.

Ombudsmankin sprievodca galaxiou orgánov verejnej správy bol preložený do 4 jazykov: angličtiny, nemčiny, maďarčiny a rómčiny. Všetky jazykové mutácie tejto publikácie sú dostupné online, ako aj v tlačenej podobe.

2.2 Príklady z podnetov

2.2.1 Udelenie štátneho občianstva

Na verejnú ochrankyňu práv sa ešte v roku 2017 obrátil podávateľ, ktorý bol v minulosti štátnym príslušníkom Slovenskej republiky, na vlastnú žiadosť však požiadal o prepustenie zo štátneho zväzku, pretože mal prísľub udelenia štátneho občianstva v zahraničí. Toto občianstvo mu však udelené nebolo, v dôsledku čoho mal od roku 2001 status osoby bez štátnej príslušnosti.

Podávateľ ešte v roku 2007 požiadal o spätné udelenie občianstva, toto konanie však bolo prerušené z dôvodu trestného stíhania vedeného voči podávateľovi. Na Slovensku mal podávateľ udelený iba tolerovaný pobyt, ktorý si musel pravidelne od roku 2008 každých šesť mesiacov predlžovať. V záujme riešenia jeho pobytovej situácie si podal žiadosť o udelenie trvalého pobytu na neobmedzený čas z dôvodov hodných osobitného zreteľa. Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru však rozhodol o neudelení trvalého pobytu na neobmedzený čas s odôvodnením, že tolerovaný pobyt z dôvodu rešpektovania podávateľovho súkromného a rodinného života považuje za dostatočný. Základným znakom tolerovaného pobytu je jeho dočasnosť. Nemôže slúžiť na dlhodobé riešenie pobytovej situácie. Zároveň osoba, ktorá má udelený tolerovaný pobyt má vo veľkej miere zníženú možnosť uplatňovať základné práva a slobody, a to najmä slobodu pohybu a pobytu, právo voliť a byť volený do verejných funkcií, či právo podnikáť a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť na území Slovenskej republiky. Verejný ochranca práv v súvislosti so zamietavým rozhodnutím Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru konštatoval záver, že bolo zistené porušenie základných práv a slobôd obsiahnutých v Ústave Slovenskej republiky a medzinárodných zmluvách, ktorými je Slovenská republika viazaná a odporučil príslušnému orgánu prehodnotiť zamietavé rozhodnutie. Úrad hraničnej a cudzineckej polície odporúčania verejného ochrancu práv neprijal, čím situácia podávateľa ostala nezmenená.

K zlepšeniu uvedenej situácie došlo až po viac ako 11 rokoch, kedy v januári 2018 bolo zastavené trestné stíhanie vedené voči podávateľovi, pretože bolo nepochybné, že skutok nespáchal obvinený. V tejto súvislosti je dôležité zmieniť, že v súvislosti s dĺžkou vyšetrovania trestného činu, ktoré trvalo od roku 2005, verejný ochranca práv konštatoval vo vzťahu k Národnej kriminálnej agentúre Prezídia Policajného zboru porušenie práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov. Keďže odpadla zákonná prekážka prerušenia konania o udelení štátneho občianstva, verejný ochranca práv sa opäť angažoval v tomto prípade a intenzívne komunikoval s Ministerstvom

vnútra Slovenskej republiky. Aj keď konanie o udelenie štátneho občianstva bolo stále v zákonnej lehote, verejný ochranca práv apeloval na príslušný orgán s potrebou urýchleného rozhodnutia o udelení štátneho občianstva vzhľadom na skutočnosť, že po komplexnom posúdení krokov štátnych orgánov voči osobe podávateľa bolo možné konštatovať, že po dobu viac ako 11 rokov nepristúpili k aktívnemu riešeniu situácie, čím bol vo veľkej miere znížený rozsah základných práv a slobôd podávateľa, s negatívnym dopadom predovšetkým na jeho súkromný a rodinný život.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky napokon podávateľovi v októbri 2018 udelilo štátne občianstvo Slovenskej republiky.

2.2.2 Uznávanie cestovných dokladov Somálska

V roku 2018 sa na verejnú ochrankyňu práv obrátila podávateľka, ktorá namietala neudelenie národných víz na podanie žiadosti o trvalý pobyt na území Slovenskej republiky jej manželovi, štátnemu príslušníkovi Somálska. Dôvodom neudelenie národných víz bola skutočnosť, že Slovenská republika neuznáva ani jeden druh cestovného dokladu vydaného v Somálsku (cestovný pas, diplomatický pas, služobný pas, špeciálny pas, cestovný doklad cudzinca, cestovný doklad utečenca a osoby bez štátnej príslušnosti, dočasný cestovný dokument alebo laissez-passer). Aktuálna slovenská legislatíva tak neumožňuje občanom Somálska podať žiadosť o trvalý pobyt, pretože bez platného cestovného dokladu je neúplná, a preto je hneď odmietnutá.

Verejná ochrankyňa práv preskúmaním podnetu a medzinárodnou právnou komparáciou konštatovala záver, že takýto postup vo veci neuznávania cestovných dokladov Somálska a nemožnosť podať žiadosť občanom Somálska, či už o udelenie národného víza alebo žiadosť o udelenie trvalého či prechodného pobytu, ktoré vyžadujú predloženie platného cestovného dokladu, ako aj absencia právneho riešenia tejto situácie porušuje Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Ústavu Slovenskej republiky.

Kancelária verejného ochranca práv preto požiadala Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, ako orgán príslušný na uznávanie cestovných dokladov, aby v našom právnom poriadku vytvorilo mechanizmus, ktorý umožní štátnym občanom Somálska podať žiadosť o udelenie trvalého pobytu s cieľom zabezpečiť zlúčenie rodiny.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky zareagovalo na návrh verejnej ochrankyne práv a odporúčanú zmenu plánuje presadiť. Podľa vyjadrení ministerstva podniká Slovenská republika kroky smerujúce k uznaniu cestovných dokladov Somálska.

2.2.3 Novela stavebného zákona

V roku 2017 preskúmala verejná ochrankyňa práv podnet od podávateľa, v ktorom mestská časť vystupovala ako špeciálny stavebný úrad a zároveň bola stavebníkom. Rozhodovala teda sama o sebe. Mestská časť Bratislava - Staré mesto ľuďom žijúcim na Židovskej ulici zrušila 20 parkovacích miest, ulicu ohradila železnými stĺpikmi a výrazne tým skomplikovala užívanie bytov. Rekonštrukcia ulice bola navyše zrealizovaná bez stavebného povolenia, mesto ju vystavalo len na základe ohlasovania. Podľa ustanovenia § 119 ods. 3 stavebného zákona, ak je na konanie príslušná obec ako stavebný úrad a je zároveň i navrhovateľom, stavebníkom, vlastníkom stavby, alebo žiadateľom

o povolenie terénnych úprav, prác alebo zariadení, ktoré sú predmetom konania, krajský stavebný úrad určí, ktorý stavebný úrad vykoná konanie a vydá rozhodnutie.

Verejná ochrankyňa práv zistila, že rozhodovacia prax súdov pri posudzovaní, či sa ustanovenie § 119 ods. 3 stavebného zákona vzťahuje aj na špeciálne stavebné úrady nie je jednotná. Napríklad Krajský súd v Bratislave v rozhodnutí spis. zn. 2S/53/2011 konštatoval: „príslušnosti špeciálneho stavebného úradu pre oblasť povoľovania stavieb pozemných komunikácií upravil zákonodarca v Cestnom zákone komplexne, stanovil odchýlky od všeobecnej právnej úpravy v Stavebnom zákone, ktorého aplikácia je z tohto dôvodu pre riešenie týchto otázok vylúčená.“

Naproti tomu Krajský súd v Banskej Bystrici v rozhodnutí sp. zn. 24S/166/2015 konštatoval: „Napriek tomu, že Cestný zákon v ustanovení § 3a ods. 5 rieši situáciu pri stavbách cestnej komunikácie, ktorá sa má uskutočniť v pôsobnosti dvoch alebo viacerých špeciálnych stavebných úradov (obcí), neupravuje situáciu možného konfliktu medzi stavebníkom (vlastníkom stavby) a stavebným úradom. Z dôvodu, že *lex specialis* (Cestný zákon) takúto situáciu vo vzťahu k špeciálnemu stavebnému úradu neupravuje a upravuje ju *lex generalis* (Stavebný zákon), aj vo veciach týkajúcich sa stavieb miestnych komunikácií, je potrebné aplikovať ustanovenie § 119 ods. 3 Stavebného zákona.“

Verejná ochrankyňa práv považovala za dôležité, aby bol zabezpečený nielen ústavne konformný výklad ustanovenia § 119 ods. 3 stavebného zákona, ale aby bola zabezpečená aj zmena stavebného zákona, ktorá by výslovne upravila riešenia konfliktu záujmov v prípade, keď navrhovateľom/vlastníkom stavby a zároveň aj príslušným špeciálnym stavebným úradom je ten istý subjekt, pretože situácia, keď ten istý subjekt rozhoduje sám o svojich právach a povinnostiach je v rozpore so základnými princípmi spravodlivého konania a s ochranou základných práv a slobôd účastníkov konania.

Verejná ochrankyňa práv preto upozornila Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky, aby iniciovalo zmenu stavebného zákona, ktorá by výslovne zabezpečila, že v prípade konfliktu záujmov dôjde k zmene miestnej príslušnosti špeciálneho stavebného úradu.

Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky zapracovalo požiadavku verejnej ochrankyne práv do pripravovaného nového stavebného zákona, ktorý má novelizovať aj zákon č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon), ktorý sa v § 3a doplní odsekom 6 - Ak je na konanie príslušná obec ako špeciálny stavebný úrad a je zároveň navrhovateľom, stavebníkom alebo vlastníkom stavby, ktoré sú predmetom konania, okresný úrad určí, ktorý špeciálny stavebný úrad vykoná konanie a vydá rozhodnutie.

3. Osvetová činnosť

3.1 Poďakovanie verejnej ochrankyne práv osobnostiam – Ombudsmanské ďakujem

Na tradíciu odovzdávania ocenenia „Ombudsmanské ďakujem“, ktorú v roku 2015 zaviedla vtedajšia verejná ochrankyňa práv, pani JUDr. Jana Dubovcová, nadviazala aj

terajšia verejná ochrankyňa práv. Ide o slávnostné podujatie, počas ktorého Kancelária verejného ochrancu práv vyjadruje poďakovanie osobnostiam, ktoré chránia ľudské práva alebo sa pričínili o ich presadzovanie. Podujatie sa koná pri príležitosti Medzinárodného dňa ľudských práv (10. 12.), ktorý bol vyhlásený Valným zhromaždením OSN ako pripomienka prijatia Všeobecnej deklarácie ľudských práv.

Ocenené osobnosti a organizácie za rok 2017:

1. Michaela Knošková a Adriána Repáňová (študentky gymnázia)
2. Červený nos
3. Občianske združenie Návrat
4. Miroslav Kusý
5. Hana Ponická- IN MEMORIAM

Ocenené osobnosti za rok 2018:

1. Lucia Mikulinová a Marián Ruňanin (Otvorené školy)
2. Mariana Kováčová (Centrum Slniečko)
3. Eva Siracká (Liga proti rakovine)
4. Zuzana Pohánková (Proti prúdu)
5. Anton Srholec – IN MEMORIAM

3.2 Okrúhle stoly, expertné semináre, konferencie, diskusie
OCHRANA PRÁV DETÍ

Verejná ochrankyňa práv od nástupu do funkcie spolupracuje s občianskym združením Náruč, ktoré sa venuje ochrane práv detí a detským obetiam násillia. V októbri 2018 prebrala verejná ochrankyňa práv záštitu nad stretnutiami za okrúhlymi stolmi venovanými problematike detských obetí násillia v trestnom konaní, ktoré organizuje občianske združenie Náruč – Pomoc deťom v kríze. Ich cieľom je objasniť potreby a práva dieťaťa ako obeť násillia a navrhnúť kroky na napĺňanie Národnej stratégie na ochranu detí pred násillím (pre viac informácií pozri časť - 1.8.3 Vypočutie dieťaťa v konaní, ktoré sa ho týka).

PRÁVO NA BÝVANIE A DISKUSIA O CHUDBE

Verejná ochrankyňa práv prebrala záštitu nad diskusiou k téme ochrany práva na bývanie organizovanou Nadáciou SOCIA v spolupráci s občianskym združením Proti prúdu (vydavateľ Nota Bene). Počas diskusie bola predstavená aj publikácia Právo na bývanie, ktorej autormi sú Nina Beňová a Maroš Matiaško.

Občianske združenie Proti korupcii pozvalo verejnú ochrankyňu práv na verejnú diskusiu o chudobe, jej príčinách a dôsledkoch. Tento spoločenský problém síce zasahuje len určitú časť obyvateľstva, no aby sme ho prekonávali, musíme ho riešiť systematicky. Samostatnou kapitolou témy chudoba je rómska otázka, ktorá si vyžaduje dlhodobé a účinné opatrenia v oblasti vzdelávania a bývania, a s tým súvisiacou zamestnanosťou. Je potrebné vyriešiť základné existenčné potreby, edukáciu detí aj ich rodičov a hľadať cesty ako im napomôcť. Pozitívne príklady sú dôkazom, že sa to dá, ale na to, aby sa ich počet zvyšoval, je dôležité prijať systémové opatrenia a riešenia. Na otázku chudoby vplýva aj otázka prístupu k pitnej vode, ktorou sa Kancelária verejného ochrancu práv dlhodobo zaoberá. Dostupnosť pitnej vody je jedným z krokov k prekonávaniu chudoby v spoločnosti.

OCHRANA PRÁV NA VZDELÁVANIE

V októbri v roku 2018 na tlačovej konferencii podpísali verejná ochrankyňa práv, splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity, pán Ábel Ravasz, hlavná školská inšpektorka, pani Viera Kalmárová a riaditeľka Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie, pani Janette Motlová, **Spoločné vyhlásenie k desegregácii vzdelávacieho systému Slovenskej republiky. Upozornili v ňom na nedostatky vo vzdelávacom systéme, pripomenuli vláde Slovenskej republiky jej záväzky z programového vyhlásenia v tejto oblasti a navrhli opatrenia na zlepšenie aktuálneho stavu. Jedným z nich bolo zavedenie povinnej predškolskej dochádzky (pre viac informácií pozri časť - 1.4.1 Segregácia a diskriminácia rómskych detí v slovenskom školstve).**

OCHRANA REPRODUKČNÝCH PRÁV A REŠPEKT K PÔRODU

Na stretnutí s neziskovou organizáciou Poradňa pre občianske a ľudské práva a na tlačovej konferencii, ktorá sa uskutočnila v novembri 2018, otvorila verejná ochrankyňa práv tému nezákonných sterilizácií na Slovensku. Už 15 rokov Slovenskú republiku za to kritizujú aj medzinárodné organizácie. Najnovšie Výbor OSN pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie vo svojich záverečných zisteniach z januára 2018 urgoval Slovenskú republiku, aby zabezpečila prístup k účinným prostriedkom nápravy a k adekvátnemu odškodneniu pre poškodené ženy.

Počas Svetového týždňa rešpektu k pôrodu sa verejná ochrankyňa práv zapojila do projektu Zuzany Límovej, autorky filmu „Medzi nami“, ktorá oslovila okrem nej aj ďalších odborníkov a odborníčky v danej oblasti, aby uviedli svoj komentár k jednotlivým problémom pôrodnictva na Slovensku. Do projektu boli, okrem verejnej ochrankyne práv, zapojení aj lekárka, pani Lucia Kantorová, právnička, pani Janka Debrecéniová, pôrodná asistentka, pani Iveta Lazorová, aktivistka, pani Zuzana Krišková, psychiater, pán Jozef Hašto a pôrodník, pán Viliam Lokša.

Verejná ochrankyňa práv sa v rámci týždňa vyjadrila k šitiu pôrodných poranení bez anestézie:

„Ľudské práva musíme rešpektovať a chrániť. V prípade šitia bez adekvátnej anestézie je porušené právo nebyť podrobená násiliu, mučeniu a inému krutému, neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu.“ (pre viac informácií pozri časť - 1.7.5 Porušovanie ľudských práv žien v súvislosti s pôrodnou starostlivosťou).

OCHRANA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

Verejná ochrankyňa práv podpísala výzvu odbornej a kultúrnej obce ku klimatickej kríze smerom k vláde Slovenskej republiky, k médiám aj k verejnosti. Iniciatíva reaguje na klimatickú konferenciu COP24, ktorá sa začala v decembri 2018 v Katoviciach v Poľsku, s účasťou viac ako 200 krajín sveta, ako aj na stanovisko vedeckej obce z októbra 2018. Právo na priaznivé životné prostredie je ohrozené klimatickou krízou, ktorá zásadne ovplyvňuje našu budúcnosť. Ak nezačneme ihneď hľadať riešenia na zmiernenie a spomalenie krízy, o niekoľko rokov už môže byť neskoro. Z tohto dôvodu vyslovila verejná ochrankyňa práv podporu iniciatíve a vyzvala aj verejnosť, aby sa k výzve pripojila.

OLYMPIÁDA ĽUDSKÝCH PRÁV

Verejná ochrankyňa práv od svojho nástupu do funkcie pravidelne preberá záštitu nad Olympiádou ľudských práv. V rámci spolupráce právnici a právničky každoročne realizujú prednášky pre študentky a študentov, ktorí sa rozhodli do tejto súťaže zapojiť. Súčasťou Olympiády ľudských práv je aj súťaž esejí na ľudskoprávnu tému. Víťazovi je ponúknutá stáž v Kancelárii verejného ochrancu práv.

3.3 Regionálne výjazdy

Novou aktivitou, ktorú začala verejná ochrankyňa práv realizovať od druhej polovice roka 2017 sú pravidelné regionálne výjazdy do jednotlivých krajov v rámci Slovenska. Výjazdy sú zamerané na osobné stretnutia s riaditeľmi a vedúcimi predstaviteľmi nápravno-výchovných zariadení, väzníc, Policajného zboru, mimovládnych a neziskových organizácií, ktoré svoju činnosť upriamujú pozornosť na ochranu základných práv a slobôd. Cieľom je prostredníctvom osobného stretnutia posilniť a rozvíjať vzájomnú spoluprácu medzi inštitúciami, riešiť možné problémy čo najefektívnejšie, a ak je to možné, priamo na mieste. Do programu je vždy zaradená aj vzdelávacia činnosť spojená s prednáškou a s diskusiou na vysokej alebo na strednej škole. Žiaci a študenti majú možnosť získať podrobnejšie informácie o fungovaní a o pôsobnosti verejného ochrancu práv, užitočné informácie o základných právach a slobodách, možnosti ich uplatnenia a spôsobe, ako aj o tom, v akých prípadoch sa obrátiť na Kanceláriu verejného ochrancu práv.

Predmetom regionálneho výjazdu je tiež zber dát, informácií, vyhotovovanie prieskumov k podnetom, ktorými sa Kanceláriou verejného ochrancu práv zaoberá. Bezprostredný kontakt s inštitúciami a s úradmi priamo v teréne umožňuje okamžitý prístup k informáciám a dátam s podrobným vysvetlením problematiky, čo prispieva k efektivite a k odbornosti práce. Ďalším z cieľov týchto výjazdov je snaha priblížiť sa k občanom, ktorí majú možnosť obrátiť sa na Kanceláriu verejného ochrancu práv s podnetom priamo na mieste, na ktorom sa účastníci regionálneho výjazdu nachádzajú. Kancelária verejného ochrancu práv sa tak stáva dostupnejšou a otvorenejšou pre širokú škálu inštitúcií, organizácií, ako aj pre samotných občanov.

V roku 2017 absolvovala verejná ochrankyňa práv návštevu Košického samosprávneho kraja, ktorá bola zameraná na oboznámenie sa so systémom doučovania detí v budove evanjelickej fary v Rankovciach, ako aj so systémom poskytnutých mikropôžičiek obyvateľom Rankoviec, ktorí si svojpomocne postavili obydlia, čo im zabezpečilo dostatok životného priestoru a lepšie podmienky pre život.

V Banskobystrickom samosprávnom kraji sa verejná ochrankyňa práv, okrem stretnutia s riaditeľom väznice, pánom plk. JUDr. Jozefom Vajsom, a s riaditeľom Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Banskej Bystrici, pánom plk. JUDr. Štefanom Šurkom, stretla aj s aktivistami zo Združenia Slatinka a miestnymi obyvateľmi v Šalkovej, ktorí riešia dlhodobý problém MVE na rieke Hron. Verejná ochrankyňa práv upozornila, že povoľovanie výstavby týchto elektrární sprevádzalo viacero porušení ľudských práv, čoho dôsledkom môže byť rozkúskovanie rieky Hron na malé jazierka. V obci Šalková vzniklo takéto dielo priamo pred domami miestnych obyvateľov, čo so sebou prinieslo zvýšenie hluku, znečistenie vody

presakujúcej do pôdy, problémy s **premnožením komárov**, so spodnou vodou a znehodnotenie hodnoty ich domov.

V roku 2018 sa na regionálnom výjazde v Žiline verejná ochrankyňa práv a zamestnanci Kancelárie verejného ochrancu práv pozreli na otázku bývania rodín, ktoré po požiari v bytovke na Bratislavskej ulici dodnes žijú v provizórnych unimobunkách. V jednom z obytných kontajnerov s tromi posteľami žije v stiesnených priestoroch napríklad aj osemčlenná rodina. Mesačné náklady zahŕňajúce nájomné a poplatky za energie vychádzajú na 200 EUR. Podľa informácií zástupcov odboru sociálneho a bytového mesta Žilina – nájomníci nesmú byť dlžníkmi a musia mať zaplatený poplatok za komunálny odpad na to, aby im mesto pridelo iný nájomný byt (pre viac informácií pozri časť - 1.7.1.1 Exekúcie voči maloletým osobám).

V novembri 2018 dostala verejná ochrankyňa práv prvýkrát pozvanie na pracovné stretnutie

od predsedu vyššieho územného celku. Jednou z tém stretnutia v Trnave bola kauza „Čistý deň“ a vývoj situácie v súvislosti s ukončením nájmu budovy s prevádzkovateľmi zariadenia a jej využitie

na iné účely. Podľa predsedu Trnavského samosprávneho kraja, pána Jozefa Viskupiča, kraj hľadá nové spôsoby kontroly zariadení sociálnych služieb, kde vidí priestor na úzku spoluprácu s Kanceláriou verejného ochrancu práv. Okrem toho sa na rokovaní rozoberala téma vzdelávania

v súvislosti s rozdelením školských obvodov, ktorej sa Kancelária verejného ochrancu práv dlhodobo venuje.

Počas novembrového regionálneho výjazdu v Nitre prebehlo stretnutie s pani Eleonórou Grófovou, riaditeľkou Ústavu na výkon trestu odňatia slobody Nitra – Chrenová, v ktorom sú umiestnené ženy. Pani riaditeľka oboznámila verejnú ochrankyňu práv s aktuálnou situáciou v ústave, nasledovala prehliadka samotnej väznice, jej priestorov ako aj materiálneho vybavenia. Verejná ochrankyňa práv sa zaujímala o zabezpečenie zdravotnej starostlivosti a o pracovné podmienky odsúdených.

V marci 2019 sa uskutočnil ďalší regionálny výjazd do Košíc, počas ktorého sa verejná ochrankyňa práv mala možnosť stretnúť so zástupcami Národného projektu Zdravé komunity. Projekt zabezpečuje asistenčné služby nielen v nemocniciach, ale aj v teréne, pomáha lekárom, starostom a školám pri práci s Rómami vo vylúčených komunitách.

V druhej polovici marca 2019 sa verejná ochrankyňa práv zúčastnila pracovného stretnutia

s novozvoleným primátorom mesta Žilina, pánom Petrom Fabiáne. Témou stretnutia bola aktuálna situácia na Bratislavskej ulici, ako aj plánované kroky v tejto oblasti. Verejná ochrankyňa práv predniesla vedeniu mesta niekoľko odporúčaní a pozitívnych príkladov, ako možno situáciu riešiť. Súčasťou regionálneho výjazdu bolo aj stretnutie s riaditeľom Ústavu na výkon väzby a Ústavu na výkon trestu odňatia slobody Žilina, pánom plk. PaedDr. Pavlom Kubom a obhliadka priestorov ústavu.